

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİL BİLİM BÖLÜMÜ

ANLATI METİNLERİNDE METİN DÜNYASINI
BELİRGİNLEŞTİREN DİLSEL DÜZENLEMELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZGE YARAR

TEZ DANIŞMANI
Doç.Dr. LEYLA UZUN

ANKARA-2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
GİRİŞ.....	1-2
I.BÖLÜM: ANLATI SÖYLEMİ.....	3-22
1.1 Metin Türleri.....	3-16
1.2 Anlatı Söylemi.....	17-22
1.2.1 Anlatı Söyleminin Yapısı.....	17-20
1.2.2 Kişisel Deneyim Anlatıları.....	20-22
II.BÖLÜM: KİPLİK.....	23-32
2.1 Kiplik ve Kip Ayrımı.....	23-24
2.2 Kiplik ve Gerçeklik.....	24-26
2.3 Kiplik Türleri	26-32
III.BÖLÜM: ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ.....	33-38
3.1 Eleştirel Söylem Çözümlemesi.....	33-34
3.2 Söylem ve İdeoloji.....	35-38
IV.BÖLÜM: VERİ TABANINDAKİ METİNLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	39-79
4.1 Metinlerin “Söylem Dilbilgisel” Özellikleri	39-59
4.1.1 Nutuk’un Söylem Dilbilgisel Özellikleri.....	39-49
4.1.2 Türk Devriminin Temelleri’nin Söylem Dilbilgisel Özellikleri.....	50-59
4.2 Metinlerdeki Kiplik Kodlamaları ile Söylem Dilbilgisel Özellikler Arasındaki İlişki.....	59-70

4.2.1 Nutuk'un Kiplik Sunumu.....	59-65
4.2.2 Mumcu'nun Kiplik Sunumu.....	65-70
4.3 Metinlerdeki Söylem Dilbilgisel Özellikler ve Kiplik Kodlamalarındaki Tercihlerin Eleştirel Söylem Çözümlemesi Açısından Değerlendirilmesi.....	70-79
4.3.1 Nutuk'un Eleştirel Söylem Çözümlemesi Açısından Değerlendirilmesi.....	71-75
4.3.2 Türk Devriminin Temelleri'nin Eleştirel Söylem Çözümlemesi Açısından Değerlendirilmesi.....	76-79
V. BÖLÜM: SONUÇ.....	80-81
ÖZET.....	82-83
ABSTRACT.....	84
KAYNAKÇA.....	85-88
VERİ TABANI.....	89
EKLER.....	90-94

ÖNSÖZ

19. yüzyıl felsefecileri tarihin -tıpkı doğa bilimlerindeki gibi- bir bilim olarak ele alınıp alınamayacağı üzerinde durmuşlardır. Tarihin doğa bilimi modeline uygun şekilde ele alınabileceği yönünde fikirlerini ortaya koyan düşün adamlarına örnek oluşturabilecek iki isim A. Comte ve K. Marks'tır. Bu iki düşünür tarihin kesin bir bilgi türü olduğunu savlamış ve tarihe ilişkin nesnel bilgi edinebilmeyi nedensel ilişkilerin doğru bir biçimde saptanmasıyla olanaklı görmüştür. Nedensel ilişkileri ve buradan hareketle nesnelliği sorguladığımız bu çalışmanın oluşumunda bana yol gösteren ve desteğini esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. Leyla UZUN' a, aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Gerçeklik ve gerçek-dışılık kiplikleri çerçevesinde anlatısallığı ve anlatı alt türlerini belirginleştiren dilsel düzenlemelerin konusunu oluşturduğu bu çalışmanın temel amacı, anlatı metinlerinde gerçeklik sunumunun taşıyıcısı olan dilsel düzenlemeleri Türkçe anlatı örneklerinden yola çıkarak betimlemektir. Çalışmada tarihsel gönderimi olan bir durumun (Kurtuluş Savaşı) dile getirildiği örnek anlatılardan yola çıkılarak aynı konulu ancak farklı alt türde oluşturulmuş anlatılarda öznel ve nesnel kiplik sunumlarının nasıl işletildiği ve söz konusu alt türlere özgü kullanımsal eğilimler ortaya konacak, bu yolla anlatısal nesnelliği kuran söylemsel görünüm, Türkçe için, tanımlanacaktır.

Çalışma, rastlantısal örnekleme ile oluşturulmuş iki ayrı alt türde anlatı metinlerinden kurulu bir veri tabanı üzerinde gözlem yoluyla ulaşılabilecek betimlemeleri içeren bir uygulamalı çalışmadır. Veri tabanındaki metinlerin seçiminde, alanyazınındaki kuramsal ölçütler kullanılarak seçilen metinlerin istenilen metin dünyalarını temsil niteliği taşıması sağlanacaktır. Veri tabanı üzerinde yapılan gözlemlerde, anlatıbilimin kuramsal çerçevelerinin yanı sıra, kiplik ve kip olgularının betimlenişinde kullanılan dilbilimsel ilkelere de başvurulacaktır.

Çalışmada yapılacak metin çözümlemeleri yoluyla örnek metinlerdeki dilsel düzenlemeler gerçeklik ve gerçekt dışılık kipliği için tanımlanmış dilsel sunumlar çerçevesinde betimlenecek, karşılaştırılacak, benzerlikler ve farklılıklar ortaya konduktan sonra ulaşılan sonuçlar Eleştirel Söylem Çözümlemesinin varsayımları açısından değerlendirilecektir.

Böylece bu çalışma, araştırmacı için bir yandan anlatı türü metinlere, bir yandan da bu tür metinler aracılığıyla Türkçenin söylem dilbilgisel özelliklerine yönelik saptamalar ortaya koymak için uygun bir zemin oluşturacaktır.

I. BÖLÜM: ANLATI SÖYLEMİ

1.1 Metin türleri

Metin türlerini birbirinden ayıran temel unsur, metnin sözlü ya da yazılı sunuluşu değil metne yüklenen iletişimsel amaç ve bu iletişimsel amaç doğrultusunda, metin türüne özgü dilsel göstericiler kullanılmasıdır.

Metinlerde nesnel bir anlatım çerçevesinin mi, öznel bir anlatım çerçevesinin mi temel alınacağı metin türüne bağlı olarak belirginleşmektedir. Metnin bu çerçevelerden hangisi temel alınarak oluşturulacağı metindeki tüm dilsel düzenlemeleri etkiler. Örneğin, nesnel bir çerçeveyi gerektiren bilimsel metinler, bu çerçeveyi yansıtan dilsel göstericiler içermelidir. Bu tür metinlerde öznel bir anlatım çerçevesini belirginleştiren ifadelerin ya da dilbilgisel kodlamaların kullanımı, bilimsel metinlerin iletişimsel amaçları açısından kabuledilebilir bir nitelik değildir. O halde her metnin yüzey yapısı, o metnin türünün gerektirdiği dilsel ve dilbilgisel düzenlemelere göre şekillenmektedir.

Dilbilimde ve ilişkili alanlarda birçok metin tipolojisi bulunmaktadır. Araştırmacılar tipik olarak işlevsel temelli tipolojiler geliştirmektedir: önce bir ya da iki işlevsel ikiye bölünmeyi (*dichotomy*) tanımlamakta ve sonra bu farklılıklar doğrultusunda belirlenen “türler”i betimlemektedirler. Örneğin birçok araştırmacı sözlü ve yazınsal metin türleri arasındaki farklılaşmanın konuşma ve yazma arasındaki kip farklılıklarından kaynaklandığını ileri sürmektedir.

Longacre 1976 ve Chafe 1982 ise daha kesin tipolojiler önermektedir. Longacre, tasarlanan zaman (*projected time*) ve zamansal ardılık (*temporal succession*) parametrelerine bağlı dördü bir ayırım önermektedir: anlatı (*narrative*), sergileyici (*expository*), işlemsel (*procedural*), öğütleyici (*hortatory*). Chafe ise “karişma – ayrılma” (*involvement – detachment*) ve “bütünleşme – parçalama” (*integration – fragment*) parametrelerine bağlı dördü bir metin sınıflaması yapmaktadır.

Sözbilim kuramında geleneksel olarak dört söylem türüne yer verilmektedir: anlatı (*narration*), betimleme (*description*), sergileme (*exposition*) ve tartışma (*argumentation*).

Biber 1988 İngilizce metinler üzerinde yapmış olduğu çalışmasının sonucunda metinlerin iletişimsel işlevlerini yansıtan sözlüksel ve sözdizimsel özellikleri kapsayan beş boyutlu bir değışke modeline dayanan bir metin tipolojisi sunmaktadır :

Boyut 1 : *İçeriksel üretime karşı bilgisel üretim* (involved versus informational production)

A)

Bilgisel üretim (informational production)

Özel eylemler (private verbs)

That silme (that deletion)

Kaynaşmalar (contractions)

Sürme görünüşü taşıyan eylemler (present-tense verbs)

İkinci kişi adıları (2nd person pronouns)
İşlevsel fiil olarak do (do as pro-verb)
Çözümleyici olumsuzluk (analytic negation)
Gösterme adıları (demonstrative pronouns)
Genel vurgular (general emphatics)
I. kişi adıları (1st person pronouns)
It adılı (pronoun IT)
Temel fiil olarak be (be as main verb)
Nedenleyici içe yerleştirmeler (causative subordination)
Söylem belirleyicileri (discourse particles)
Belirsiz adılar (indefinite pronouns)
Genel kaçınırsamalar (general hedges)
Genişleticiler (amplifiers)
Görelili tümceler (sentence relatives)
WH soruları (WH questions)
Son ilgeçler (final prepositions)
Belirteçler (adverbs)

B)

Adlar (nouns)
Sözcük uzunluğu (word length)
İlgeçler (prepositions)
Söyleyişsel ritüeller (type/token ratio)

Niteleme sıfatları (attributive adjectives)

Yer belirteçleri (place adverbials)

Boyut 2: *Anlatısallığı güdülemeye karşı anlatısallıkdışılığı güdüleme* (narrative versus nonnarrative concerns)

A)

Geçmiş zamanı işaret eden eylemler (past-tense verbs)

III. kişi adıları (3rd person pronouns)

Bitmişlik görünüşü eylemleri (perfect-aspect verbs)

Kullanımsal eylemler (public verbs)

Birleştirici olumsuzluk (synthetic negation)

Şimdiki zaman ortaç öbekleri (present participial clauses)

B)

Sürme görünüşü taşıyan eylemler (present-tense verbs)

Niteleme sıfatları (attributive adjectives)

Boyut 3: Açık gönderime karşı durum bağımlı gönderim (Explicit versus situation-dependent reference)

A)

Nesne konumunda WH ilgi tümceleri (WH relative clauses on object positions)

Pied-piping ilgi tümceleri (pied-piping relative clauses)

Özne konumunda WH ilgi tümceleri (WH relative clauses on subject positions)

Öbekselleştirme (phrasal coordination)

Adlaştırmalar (nominalizations)

B)

Zaman belirteçleri (time adverbial)

Yer belirteçleri (place adverbial)

Belirteçler (adverbial)

Boyut 4: *İknanın Açık Anlatımı* (overt expression of persuasion)

A)

Mastarlar (infinitives)

Tahmin kipleri (prediction modals)

İkna Eylemleri (suasive verbs)

Koşul yantümleme (conditional subordination)

Gereklilik kipleri (necessity modals)

Parçalanmış yardımcı eylemler (split auxiliaries)

Olasılık kipleri (possibility modals)

B)

Bütünleyici olmayan özellikler (no complementary features)

Boyut 5: *Soyut biçeme karşı soyut olmayan biçem* (abstract versus nonabstract style)

A)

Bağlaçlar (conjuncts)

Kılıcsız edilgenler (agentless passives)

Geçmiş zaman ortağ öbekleri (past-participial clauses)

By edilgenler (BY passives)

Diğer belirteç içe yerleştiricileri (other adverbial subordinators)

B)

Bütünleyici olmayan özellikler (no complementary features)

Boyutların çoğu ikili grup halindeki dilsel/dilbilgisel özellikler (A-B) dizisini içerir. Boyut 1’de A’daki dilsel/dilbilgisel özellikleri içeren grup, etkileyici, etkileşimsel ve genelleştirilmiş içeriği sunarken, B’deki dilsel/dilbilgisel özellikleri içeren grup, yüksek bilgisel yoğunluk ve tam bilgisel içeriği sunmaktadır. Bu boyut için önerilen açıklayıcı/yorumlayıcı etiket: “Bilgisel üretime karşı içeriksel üretim”dir.

Boyut 2’de A’daki grup (geçmiş zamanı işaret eden eylemler, bitmişlik görünüşü eylemleri, 3. kişi adıları, kullanımsal eylemler gibi) dilsel/dilbilgisel özellikleri içerirken, B’deki grup, sürme görünüşü taşıyan eylemler ve sıfatlar gibi dilsel/dilbilgisel özellikleri içermektedir. Boyut 2’deki özelliklerin tümü düşünüldüğünde, bu boyut diğer söylem türlerinden farklı olarak anlatı söylemi diye yorumlanır. Bu boyut için önerilen açıklayıcı/yorumlayıcı etiket: “Anlatısallığı güdülemeye karşı anlatısallıkdışılığı güdüleme”dir.

Boyut 3, bağlam bağımsız gönderime karşı özgüllükdışı, durum bağımlı gönderim olarak yorumlanmaktadır. Wh ilgi tümceleri, açık ve özenilmiş bir tarzda metin içindeki gönderimlerin kimliğini özgüleştirmek için kullanılmaktadır. Zaman ve yer belirteçleri genellikle metin dışı gönderimler için kullanılmaktadır. Bu boyut

için önerilen açıklayıcı/yorumlayıcı etiket: “Açık gönderime karşı durum bağımlı gönderim”dir.

Boyut 4, ya konuşucunun bakış açısını ya da konuşucunun alıcıyı ikna etme girişimini işaretleyerek, iknanın derecesini sunmaktadır. Bu boyut için önerilen açıklayıcı/yorumlayıcı etiket: “İknanın Açık Anlatımı”dır.

Boyut 5’te bağlaçlar, edilgen yapılar ve geçmiş zaman ortaç öbekleri diğer söylem türlerine karşı soyut, teknik, ve resmi biçimde olan bilgisel söylemi işaretlemektedir. Bu boyut için önerilen açıklayıcı/yorumlayıcı etiket: “Soyut biçeme karşı soyut olmayan biçem”dir.

Biber 1988, bu beş boyutlu modeli, 23 farklı metin cinsini sunan 481 yazılı ve sözlü metindeki 67 dilsel/dilbilimsel özelliğin dağılımını analiz ederek geliştirmiştir. Bu dilsel özellikler şu 16 temel dilbilgisel ulama ayrılmıştır: (A)zaman ve görünüş işaretleri (tense and aspect markers) (B)yer ve zaman belirteçleri (place and time adverbials) (C) adıl ve işlevsel fiiller (pronouns and proverbs) (D) sorular (questions) (E) ad kökenli biçimler (nominal forms) (F) edilgenler (passives) (G) durağan biçimler (stative forms) (H) yan tümceleme özellikleri (subordination features) (I) ilgeç öbekleri, sıfatlar ve belirteçler (prepositional phrases, adjectives, adverbs) (J) sözlüksel özgüllük (lexical specificity) (K) sözlüksel sınıflar (lexical classes) (L) kipler (modals) (N) indirgenmiş biçimler ve tercih edilmeyen yapılar (reduced forms and dispreferred) (O) sıralama (coordinations) (P) olumsuzluk (negation).

Biber, bu boyutlar doğrultusunda sekiz metin türü(nü) tanımlamaktadır :

METİN TÜRÜ 1: *Yakın Kişilerarası Etkileşim*

- Yüz yüze sohbetler
- Telefon konuşmaları – kişisel arkadaşlar
- Telefon konuşmaları – farklılar
- Telefon konuşmaları – iş görüşmeleri

METİN TÜRÜ 2 : *Bilgisel Etkileşim*

- Yüz yüze sohbetler
- Röportajlar
- Telefon konuşmaları – iş görüşmeleri
- Telefon konuşmaları – kişisel arkadaşlar
- Telefon konuşmaları – farklılar
- Spontane konuşmalar
- Kişisel mektuplar
- Sporla ilgili olmayan radyo yayınları
- Profesyonel mektuplar
- Genel kurmaca

METİN TÜRÜ 3 : *Bilimsel Açıklama*

- Akademik düzyazılar
- Resmi belgeler
- biyografiler
- Basın eleştirileri
- Hobiler
- Basın röportajları

METİN TÜRÜ 4 : *Öğretici Açıklama*

- Akademik düzyazılar
- Basın röportajları
- Resmi belgeler
- Popüler bilim
- Hobiler
- Din
- Basın başyazıları
- Profesyonel mektuplar
- biyografiler

METİN TÜRÜ 5 : *İmgeleyici Anlatı*

- Roman kurmacası
- Genel kurmaca
- Gizemli kurmaca
- Serüven kurmaca
- Hazırlıklı konuşmalar
- Röportajlar
- Bilim – kurgu
- Popüler bilim
- Biyografiler
- Kişisel mektuplar
- Din

METİN TÜRÜ 6 : *Genel Anlatısal Açıklama*

- Basın röportajları
- Basın başyazıları
- Genel kurmaca
- Biyografiler
- Mizah
- Basın eleştirileri
- Akademik yazılar
- Din
- Hobiler

- Spor dışındaki radyo yayınları
- Bilim kurmacası
- Serüven kurmacası
- Popüler bilim
- Hazırlıklı konuşmalar
- Resmi belgeler
- Profesyonel mektuplar
- Roman kurmacası
- Sporla ilgili radyo yayınları

METİN TÜRÜ 7 : *Alışılmış,geleneksel röportaj*

- Sporla ilgili radyo yayınları
- Sporla ilgili olmayan radyo yayınları
- Bilim kurmacası
- Gizemli kurmaca
- Hobiler

METİN TÜRÜ 8 : *İkna Eylemi İçeren Metinler*

- Röportajlar
- Spontane konuşmalar
- Popüler bilim
- Profesyonel mektuplar

- Din
- Hazırlıklı konuşmalar
- Telefon konuşmaları -farklılar
- Mizah
- Başyazı mektupları
- Akademik yazılar
- Hobiler
- Kişisel mektuplar
- Spor – dışı yayımlar
- Genel kurmaca

Biber 1988’ in tipolojisinde bu metin türleri, metinlerin belirgin dilbilimsel özellikleri ve bir türde gruplanan metinlerin genel iletişimsel özellikleri göz önüne alınarak yorumlanmakta ve bu yorumlamalar doğrultusunda türler için ; “bilgilendirici etkileşim” (informational interaction), “öğrenilen ifade” (learned exposition) ve “ikna eylemi gerektiren” (involved persuasion) gibi işlevsel etiketler önerilmektedir.

Saukkonen 1983, metnin üreticisi ile alıcısı ve bu üretici ile alıcının, gönderimsel gerçeklik ile ilişkilerini analiz ederek bir metnin yakın sistematik çevresini ya da bağlamını gösteren dört ilişki (türü) saptamaktadır: gönderim, bakış açısı, durum ve niyet/ fonksiyon. Bu ilişkiler kullanımbilimseldir ancak metinde anlambilimsel bileşenler olarak karşımıza çıkmaktadır ve metin ile bağlamın içerik-yapı karşılıklı ilişkisini işaretlemektedir.

Saukkonen 1983 metinlerin türünü üç farklı kategori altında gruplanan özellikler doğrultusunda belirlemektedir:

a. **DURUM (situation) :**

Uzaklık (distant) : Gönderici ile alıcı arasındaki toplumbilimsel, ruhbilimsel ve/ya da etkileşimsel yakınlık ya da uzaklıktır.

Kişisellik (personel) : göndericinin kişisel (öznel) ya da kişisel olmayan tutumu karşısında alıcının konumudur.

b. **NİYET/ İŞLEV (intention/ function) :**

Duyuşsal (emotive): Metin üreticisinin zihninden alıcısının duygularını aktarma işlevi taşır. Alıcının duygularına hitap eden metinlerdir. Duyuşsal betimlemede bütünüyle kişisel bakış açısı baskındır.

Entelektüel (intellectual) : Metin üreticisinin çeşitli olgular hakkındaki nedenlemelerini içerir. Alıcının nedenlerine hitap eden metinlerdir

İsteksel (volitive) : Metin üreticisinin isteklerini dile getirme amacıyla üretilen metinlerdir. Alıcının isteklerine hitap eder.

c. **BAKIŞAÇISI (perspective) :**

Kurmaca (fictive) : Dış gerçekliğin doğrudan sunulmadığı, üreticinin yaratıcılığını, kişisel bakış açısını simgeleyen, gerçek ya da hayal edilmiş bir evrene ait gerçeklik duygusunu uyandıran olayların anlatımıdır.

Sembolik (Synthetic): Farlı parçalardan oluşan bütünlüğün çözümlenerek sunulması ya da gerçekliğin simgelerle verilmesidir.

Uzaklık (*distant*) : gönderimsel gerçeklikten zamansal, uzamsal ve ruhsal uzaklık.

Nesnellik (*objective*) : nesnelliği ya da öznellik türlerini ifade eden tutum.

Soyut (*Abstract*) : gönderimin tek bir somut olgu ya da soyut bir genelleme olarak görülmesidir.

Saukkonen 1983 bu özelliklere dayanarak “estetik metin” (*artistic text*) ve “gerçekçi metin” (*factual text*) olmak üzere iki karşıt metin türü belirlemektedir. Bu iki karşıt metin türü arasına “bilgilendirici (*informative*) ya da iletişimsel (*communicative*) metin” türünü yerleştiren *Saukkonen*, bu metin türlerinin sahip olduğu özellikleri şu şekilde tablolamaktadır :

Estetik Metin				Bilgilendirici Metin				Olgusal Metin			
± Uzaklık	Duyuşsal	+ Kurmaca			Duyuşsal	+Kurmaca		Olgusal	- Olgusal		
± Bakış açısı	Entelektüel	+ Sembolik			Entelektüel	+Sembolik			- Sembolik		
		- Uzaklık		± Uzaklık	İsteksel	-Uzaklık		+Uzaklık	+Uzaklık		
		- Nesnel		± Bakış açısı		-Nesnel			+Nesnel		
		- Soyut				-Soyut			+Soyut		
		Anlatısal				Anlatısal		Entelektüel	Açıklamalı		
		Betimleyici				Betimleyici		-Bakış açısı	Tartışmalı		
						Tartışmalı					

1.2 Anlatı söylemi

1.2.1 Anlatı söyleminin yapısı

Temel nitelikli bir konuşma eylemi olarak anlatı, Labov 1972’de bir anlatıcının geçmişe ilişkin deneyimlerini, olayların gerçekteki sıralarını izleyecek, bu sırayla eşleşecek şekilde yeniden sıralayıp düzenlemesi biçiminde tanımlanmaktadır (Uzun,L. 2003)

Moens 1987’ ye göre anlatı söyleminin temel birimi, birbiriyle sonuçsal olarak ilişkili bir dizi olay ve durumun – anlaşılması için temel nitelikli olan – oluşum sırasıdır. Anlatının özü, olay ve durumların birbiriyle ilişkili olduğu devingenliktir. Anlatının ilk tümcesinden itibaren zaman, metinde bir önceki zaman ile sıralı ya da eşzamanlı bir ilişki içerisindedir (Smith, C. 2000).

Labov 1987, sonuçlarının sırasının tersine çevrilmesi durumunda dinleyicinin betimlenen olayların sırası hakkındaki yorumunun da değişeceği “zamansal bağlantı” (*temporal juncture*) terimine dayanarak her anlatının en az bir zamansal bağlantı içermesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu durumda bir anlatının ana hatları, “anlatı tümceciği” (*narrative clause*) adı verilen zamansal olarak sıralı bir dizi tümceden oluşmaktadır. Anlatı söylemi içinde yer alan ancak herhangi bir zamansal bağlantı içermeyen, dolayısıyla yeri değiştirildiği takdirde zamansal sıralamayı etkilemeyen tümceleri “bağımsız tümcecikler” (*free clause*) olarak adlandıran Labov 1987 anlatı tümceciklerinin büyük önem taşıdığını ve anlatının yorumunun bu tümcelere bağlı olarak değiştiğini savunmaktadır (Yemenici, A. 1995).

Labov 1987 bir anlatı söyleminin yapılanışında altı temel ögenin bulunduğunu ileri sürmektedir:

1. Özet (*abstract*) : genellikle anlatının başında yer alan özet bölümünde anlatı içeriği ana çizgileriyle tanıtılır. Bu bölümde tüm öykü bir ya da iki tümce ile özetlenir.
2. Yönlendirme/ tanıtım (*orientation*) : anlatı olaylarının yeri, uzamı, karakterleri, söz konusu karakterlerin davranış ya da durumlarının tanıtıldığı bölümdür. Anlatının önplanını kuran karmaşık olaylar dizisiyle aktarılan anlatı öyküsünün arkaplanını oluşturarak söylem düzeyini kurar (Uzun, L.2003).
3. Karmaşık olay dizisi (*complicating actions*) : anlatı olaylarının zaman sırasına göre aktarıldığı, dolayısıyla özellikle anlatı tümceciklerine yer verilen bölümdür (Yemenici, A.1995). Bu öge, bir anlatımın anlatı olabilmesi için zorunlu öge niteliği taşımakta ve bu özelliği ile diğer ögelerden ayrılmaktadır (Uzun, L. 2003).
4. Değerlendirme (*evaluation*) : anlatının iletişimsel anlamını belirginleştiren kurucusudur. Anlatının niçin anlatıldığını ve anlatıcının bu anlatı aracılığıyla ulaşılmış kıldığı iletişimsel niyetini sezdirir. Bu yönüyle bu bölüm edimsözel güç yüklenerek anlatıcının söz ile yani anlatısıyla bir edim gerçekleştirmesini sağlar (Uzun, L.2003). Labov'a göre dört farklı değerlendirme biçimi bulunmaktadır :
 - a. dış değerlendirme (*external evaluation*) : anlatı sırasında anlatıcının öyküsünü keserek o öykünün neden anlatıldığını

anlatması yoluyla ya da anlatıcının –öyküyü kesmeden- öykünün bir yerinde, duyumsadıklarına ya da düşündüklerine yer vermesi ile gerçekleşir.

b. içeyerleşik değerlendirme (*embedding of evaluation*) : anlatıcının olay anında duyumsadıklarına, öyküde yer alan diğer karakterlere söylediklerine yer vererek ya da anlatıcının olayı, olayda yer alan diğer karakterlerin duygularını olayı değerlendiren üçüncü bir kişinin anlatımıyla aktararak gerçekleştirdiği değerlendirmedir.

c. Eylem aktarımı yoluyla değerlendirme (*evaluative action*): anlatıcının olayda yer alan karakterlerin söylediklerini değil, yaptıklarını aktararak gerçekleştirdiği değerlendirme biçimidir.

d. Olayların geciktirilmesi yoluyla değerlendirme (*evaluation of suspension of action*) : anlatıcının öykülemeyi kesip olay sırasında yaşadığı duygulara yer verdiği, böylelikle olayların çözümünün geciktiği değerlendirme biçimidir (Yemenici,A; 1995).

Labov 1972, anlatıcıların öykülemeleri sırasında çeşitli dilbilgisel ve sözdizimsel öğelerden yararlanarak da deneyimlerini değerlendirdiklerine değinmektedir. Buna göre anlatıcılar; güçlendiriciler (*intensifiers*), karşılaştırmacılar (*comparators*), bağıntılayıcılar (*correlatives*) ve açımlayıcılar (*explicatives*) kullanarak değerlendirme yapmaktadır.

5. Sonuç(lar) (*results/ resolution*) : karmaşık olay dizisinin nasıl sonuçlandığının anlatıldığı bölümdür.
6. Bitiş (*coda*): genellikle bağımsız tümceciklerle anlatının sona erdiği, anlatıcının olası soruları kapatarak yeniden konuşma zamanına döndüğünü işaretlediği bölümdür (Yemenici, A;1995).

1.2.2 Kişisel deneyim anlatıları

Kişisel deneyimlere ilişkin öyküler anlatmak günlük söylemin önemli bir parçasıdır ve bu tür anlatı(m)larda yeterlik, bir konuşma topluluğunun üyeleri için temel bir yetenektir. Labov ve Waletzky sözlü anlatı söyleminin bu türünü araştırmak için kuramsal bir bakış açısı ve metodoloji geliştirerek kişisel anlatıların biçimsel ve işlevsel özelliklerini ortaya koymuşlardır. Labov ve Waletzky'nin analizi Labov 1997 tarafından genişletilmiştir (Robinson J.A <http://links.jstor.org>).

Labov 1997 kişisel deneyim anlatılarını “konuşucunun biyografisine giren olayların, gerçek zamansal sırası ile uyumlu bir şekilde anlatılması” olarak tanımlamaktadır. Böylelikle kişisel anlatıyı geçmişini yeniden anlatan diğer öykülerden ayıran Labov 1997, “konuşucunun biyografisine giren” diyerek deneyimi özgülleştirmekte ve olayların dışında olan bir tanık tarafından aktarılan gözlemleri bu tanımın dışında bırakmaktadır. Labov 1997 ye göre konuşucunun biyografisine giren olaylar duygusal ve sosyal açılardan değerlendirilecek ve böylelikle işlenmemiş deneyim biçimini değiştirecektir (Labov, 1997).

Bamberg ve McCabe 1998' e göre kişisel anlatılar; hatırlatma, ileri sürme, söz verme ya da dinleyicisini eğlendirme gibi bireysel ve/veya toplumsal amaçlara hizmet etmekte ve anlatıcı ile dinleyici arasında etkileşimli bir süreç olan öykü anlatıcılığı sürecini de kapsamaktadır. Bu nedenle anlatıcılar, dinleyicilerin öykülerinin iletişimsel anlamını fark edebilmesi için özel dilbilimsel araçlar kullanmak durumundadır (Riessman, C.K).

Buna paralel olarak Labov 1997'de de kişisel deneyim anlatılarında anlatı edimini gerçekleştiren kişinin sıradan bir karşılıklı konuşma durumundakinden farklı bir toplumsal konum kazanarak anlatıyı dinleyici için ilgi çekici kılma yükümlülüğüne değinilmektedir. Ancak ilgi çekici olmanın kesin ve değişmez bir ölçüsünün bulunmaması, anlatıda hiyerarşik bir düzenlemenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede “en yüksek anlatsal değerlilik taşıyan olay” kavramı, anlatı yapısının düzenlenişi için merkez kavram olarak görülmüştür. En yüksek anlatsal değerlilik taşıyan olay, anlatıdaki diğer olaylara göre daha az bilinirlik ve/veya yaygınlık taşıyan, katılımcıların ihtiyaç ve istekleri açısından en yüksek etkiye sahip olan olaydır.

Labov 1997 anlatsal değerlilik kavramı ile karşıt bir ilişkiye sahip “anlatsal güvenilirlik” kavramına da yer vermektedir. Anlatsal güvenilirlik, dinleyicinin anlatıcı tarafından yeniden biçimlendirilen karmaşık olayların gerçekte de bu biçimde olduğuna olan inancının ölçüsü ile ilişkilendirilir. Anlatıcının karmaşık olaylardan birine -dinleyici üzerinde en yüksek etkiye sahip olacağını düşünerek- anlatsal değerlilik kazandırması, güvenilirliği azaltmaktadır.

Anlatısal değerlilik ve anlatısal güvenilirlik kavramları arasındaki çeliőki, bu iki kavramı anlatı yapısı içinde uzlaőtıran bir söylem stratejisi olarak belirginleően, “kiőtisel nedenleme kuramı” ile çözümlenmiőtir. Buna göre en yüksek anlatısal değerlilik taőtıyan olayın neden en yüksek anlatısal değerlilik taőtıdıęı gerekçelendirilmektedir.

II.BÖLÜM: KIPLİK

2.1 Kip ve kiplik ayrımı

Palmer 1986' ya göre “kip” kavramı ile “kiplik” olgusunun ilişkilendirilmesi konusunda kimi problemler bulunmaktadır. Bunlardan ilki kip teriminin geleneksel olarak fiil morfolojisinde dilbilgisel zaman (*tense*) ve görünüş (*aspect*) gibi bir kategori olarak görülmesidir. Oysaki kiplik tüm dillerde fiil morfolojisinde ifade edilmeyen, farklı işlemciler aracılığıyla da belirginleştirilebilen bir olgudur.

Söz konusu iki kavramın ilişkilendirilmesi konusunda Palmer 1986'nın değindiği bir diğer nokta da kip teriminin kullanım kısıtlılığıdır. Dillerde kip çeşitli anlambilimsel işlevlere sahiptir ve bu işlevler arasındaki seçim kipsel anlamdan çok dilbilgisel olarak belirlenmektedir. Yani kip dilbilgiselleşmekte ve anlambilimden uzaklaşmaktadır (Palmer,1986; 21-22).

Bu saptamalardan hareketle “kip” ve “kiplik” kavramları arasında bir ayrıma gerek duyulduğu açıkça görülmektedir. Palmer 1986 kipliği “konuşucunun öznel bakış açısını, yani tutumunu içeren kavramsal bir ulam” kipi ise “bu soyutlamanın işaretleyicisi olan dilbilgisel araç(lar)” olarak betimlemekte ve böylelikle bu kavramlar arasındaki ayrımı belirginleştirmektedir.

Buna paralel olarak Frawley 1992'de kip “kiplik ile birlikte görünebilen ya da kipliği gösteren morfo-sentaktik bir işaret” kiplik ise “bir ifadenin bütünüyle öne sürülebilirliğini etkileyen ve böylelikle önermenin tamamını alanı içine alan bir

kavram” olarak tanımlanmaktadır. Anlambilimsel bir olgu olan kiplik, konuşucunun tutumunu ya da bir önerme hakkındaki bilgi durumunu yansıtır. Kip ise kipsel göstericilerin çekimsel ifadesi olan dilbilgisel bir olgudur (Frawley,W;1992).

2.2 Kiplik ve gerçeklik

Konuşucunun önermeye karşı tutumunu kodlayan kiplik, ifadelerin gerçeklik statüleriyle ilişkilenen anlambilimsel bir alandır (Givon,T;2001ve W. Frawley;1992). Yani kiplik bir ifade içeriğinin görelî gerçekliğini, geçerliliğini ya da inanılrlığını işaretlemektedir. Bir önermenin kabuledilebilirliği, konuşucunun görelî bir gerçeklik yargısını gerektirir ve bu yargı için bir gönderim noktasını zorunlu kılar. Kiplik aracılığıyla ifade edilen dünya ile gönderim dünyası arasındaki ilişki kodlanır. Bu ilişki, olayların gerçekleşme durumu ile gösterimin benzerliği ölçüsünde yorumlanır. Gönderim dünyası ile ifade edilen dünya birbiriyle örtüştüğünde “gerçeklik kipliği” ; sözkonusu iki dünyanın örtüşmediği noktada ise “gerçeklik-dışı kipliği” ortaya çıkar (Frawley,W.1992).

Gerçeklik kipliği ile gerçeklik-dışılık kipliği ayrımının temelini gerçek olaylar ile gerçek-dışı (*unreal*) olayları birbirinden ayırma gereksinimi oluşturmaktadır. Buna göre gerçekleşmiş olayların karşısında henüz gerçekleşmemiş fakat gerçekleşme olasılığı bulunan, gerçekleşmesi varsayımsal olan olaylar yer almaktadır (Haan, Ferdinand de <http://emeld .org/workshop/2004/dehan.paper.html>).

Kimi dillerde dilbilgisel olarak işaretlenmeyen kiplik kavramına benzer bir şekilde gerçeklik ya da gerçeklik-dışılık da dillerde fiil çekimiyle işaretlenmeyebilmektedir. Kiplik ve dolayısıyla da gerçeklik, tümce belirteçleri ve hatta bir dizi fiil yapılanışıyla da kodlanabilmektedir (Bowern,C;1998). Ancak gerçeklik ve gerçeklik-dışı kiplik yapılanışına dilbilgisel açıdan yaklaşan Chafe 1994 İngilizcedeki gerçeklik görünümleri için şu sınıflamayı önermektedir (Uzun,L ve Zeynep Erk Ekmeksiz;2004) :

GERÇEKLIK KIPLIĞINI YANSITAN DİLBİLGİSEL YAPILAR

- a. geçmiş durumlar
- b. geçmişte önceden olmuş olaylar
- c. şu anki durumlar
- d. şu anda sürmekte olan olaylar

GERÇEKLIK-DIŞI KIPLIĞINI YANSITAN DİLBİLGİSEL YAPILAR

- a. evet-hayır soruları
- b. olumsuzluk
- c. gelecek zaman
- d. zorunluluk
- e. olasılık
- f. emir

g. yasak

h. koşul

Frawley 1992 - Chafe'in sınıflamasına paralel olarak – gerçeklik kipliğinin “şimdi” gerçekleşmekte olan ya da geçmişte gerçekleşmiş olaylarla ; gerçeklik-dışı kipliğinin ise hayaller, gelecek gönderimli, karşıtlık ya da zorunluluk içeren olaylarla ilişkilendiğini ileri sürmektedir.

Palmer 1986 gerçeklik statülerini anlambilimsel açıdan ele alarak iki ana kategori üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki, konuşucunun söylediklerinin gerçekliğini ifade etme biçimi ve derecesi ile ve dolayısıyla da bilgilendirici dil kullanımı ile ilişkilenen ve ilerleyen bölümlerde üzerinde duracağımız epistemik kipliktir. İkincisi ise konuşucunun kendisinin ya da başkalarının olası eylemleri ile ilişkilenen deontik kipliktir.

2.3 KIPLIK TÜRLERİ

En genel tanımıyla kiplik “konuşucunun sözce aracılığıyla ifade edilen önermeye ilişkin tutum ya da değerlendirmesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bybee 1994 – kipliği anlamının temelinde epistemik ve deontik kavramlarının bulunduğunu belirterek- kipliğin “konuşucunun (öznel) tutum ya da bakışaçılarını dilbilgiselleştirmesi” geleneksel tanımında ifade edilenden fazlasını içerdiğini savunmaktadır. Buna göre kiplik, büyük oranda anlambilimsel nüanslar (dilek-koşul,

olasılık, zorunluluk vb.) içererek sözcedeki önermenin nötr anlambilimsel değerine eklenen (anlambilimsel) bir kategori olarak görülmektedir(demet corcu).

Malinowski 1923 epistemik ve deontik kiplik arasındaki ayrımın “bilgi vermek için dil kullanımı” ile “bir eylem gerçekleştirmek için dil kullanımı” gibi daha geniş bir ayrımın parçası olduğunu ileri sürmektedir (palmer,1986).

Epistemik kipliğin aksine deontik kiplik; “içsel olarak sorumlu kılıçlar”ın gelecekte gerçekleşebilecek ya da gereklilik taşıyabilecek eylemleri ile ilişkilidir. Epistemik kiplik için ana terimler olan “gereklilik” ve “olabilirlik” deontik kiplikte yerini “zorunluluk” ve “izin” kavramlarına bırakır. Belirli bir eylemi gerçekleştirme ya da gerçekleştirme zorunluluğunu ifade eden “emir” ve “yasaklama” deontik sistemlerin bir parçasıdır (Corcu,D;2003).

Epistemik kiplik konuşucunun önermeye ilişkin hükümleri ile ilişkilendirirken deontik kiplik eylemler, durumlar ve olaylar ile ilişkilendirilmektedir. Deontik kiplikte konuşucu izin ya da tavsiye verme gibi bir eylem gerçekleştirdiği için deontik kiplik sözeylemleri içermektedir.

Anlambilimde -ve anlambilimci Angelika Kratzer 1981,1991’de- kiplik, mantık çerçevesinde geliştirilen “olası dünyalar anlabilimi” mekanizması aracılığıyla analiz edilmektedir. Buna göre kipsel anlam olası dünyalar baz alınarak ölçülmekte ve belirlenmektedir. Gereklilik kiplikleri “bütüncül” nitelikliken olasılık kiplikleri “varoluşsal” nitelik taşımaktadır. Bu farklılık önermelerin “ulaşılabilirlik” ilişkisinden kaynaklanmaktadır.

Lyons 1977'nin tanımıyla epistemik kiplik; bir önermenin gerçeklik değeriyle ilişkili olarak konuşucunun bir olası dünyada ya da tüm olası dünyalarda inandığı ve/veya bildiği gerçekler doğrultusunda yaptığı değerlendirmedir. Konuşucu önermenin doğruluğunu onaylayabilir (gerçeklik), önermenin ne doğru ne de yanlış olduğunu ileri sürebilir (gerçeklik-dışı) ya da önermenin yanlış olduğunu iddia edebilir (gerçek-karşıtı).

Halliday 1970' in konuşucunun olasılık değerlendirmesi ve önyargıları olarak betimlediği epistemik kiplik Bybee ve Fleischman 1995'te önermenin gerçekliği ile ilgili konuşucunun yorumlarını gösteren tümcesel alanlar olarak tanımlanmaktadır. Drubig 2001'e göre epistemik kipler tümce tabakasının üst-önermesel parçalarıdır ve tüm önermesel işlemcileri alanına almaktadır (papafragou,anna; <http://www.ciz.upenn.edu/~anna4/papers/epmadtruth.pdf>).

Givon 2001' de konuşucunun tümce aracılığıyla aktarılan önermesel bilgiye ilişkin iki tür yargıyı kodlayabileceğine yer vermektedir. Givon 2001 “isteme, tercih etme, niyetlenme, yetenek, zorluluk ve hareket” içeren yapıları deontik (*evaluative*) yargı olarak nitelerken “gerçeklik, kanıt, olasılık, kesinlik ve inanç” içeren yapıları epistemik yargı başlığı altına almaktadır.

Palmer 1986 “epistemik” teriminin olasılık ve gereklilik içeren ve konuşucunun söylediklerini onaylama derecesini gösteren basit bir sistem olarak görülmemesi gerektiğine değinmektedir. Epistemik kiplik konuşucunun önerme hakkındaki bilgisinin statüsünü göstermekte ve konuşucunun kendi yargılarını açıkça

yansıtmaktadır. Örneğin konuşucu önermenin içeriğini bir gerçek olarak sunmadığını en az dört yolla bildirebilmektedir :

- a. o konu hakkında spekülasyon yapıyor
- b. onu bir çıkarım olarak sunuyor
- c. o konuyu anlatıyor (o konudan bahsediyor)
- d. yalnızca –yanılma olasılığı olabilir- anlam kanıtlarına dayanarak görüş bildiriyor

Palmer 1986’ya göre konuşucular önermenin içerdiği bilginin doğruluğunu “anlam kanıtları” aracılığıyla kodlamaktadır. Konuşucular önermeleri aracılığıyla taşınan bilginin geçerliliğini bu kanıtlayıcılar yoluyla iletmektedir. Dolayısıyla bu kanıtlayıcılar, önermenin doğruluk statüsü konuşucu tarafından belirlendiği için, öznelidir.

Givon 2001 mantıksal geleneğin “gereklilik, gerçeklik, olasılık ve gerçek-karşıtı” olarak tanımladığı epistemik kiplik türlerini iletişimsel boyutuyla ele almakta ve şu şekilde yeniden yorumlamaktadır: varsayım, realis iddia, irrealis iddia ve olumsuz iddia.

- a. varsayım : konuşucu tarafından dile getirilen önerme dinleyici tarafından “gerçek” kabul edilir.

- b. realis iddia: önermenin gerçekliği iddia edilir fakat konuşucunun kanıtlarına rağmen dinleyicinin meydan okuması doğal kabul edilir.
- c. İrrealis iddia: önermenin olasılığı, gerekliliği ya da istenirliği zayıf bir şekilde öne sürülür. Konuşucu önermesini kanıtlarla desteklemeye hazır değildir ve dinleyicinin meydan okuması beklenir.
- d. olumsuz iddia: önermenin yanlış olduğu kuvvetle ileri sürülür. Konuşucu önermenin yanlış olduğunu kanıtlayacak dayanaklara sahiptir.

Palmer 2001’de kiplik şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

+gerçek	-gerçek
Önermesel Kiplik	Olay Kipliği
- bilgisel	-gösterimsel
- tanıtsal	-devinimsel

Bu sınıflandırmaya göre bilgisel kiplik ve tanıtsallık kipliği konuşucunun aktardığı bilginin doğruluk değeri karşısındaki tutumuyla ilgilidir ve bu nedenle bu iki kiplik türü “önermesel kiplik” olarak adlandırılmaktadır. Bilgisel kiplikte konuşucu önermenin doğruluk değerine ilişkin yargılarını kodlarken tanıtsallık

kipliğinde konuşucu önermenin doğruluğuna ilişkin sahip olduğu kanıtları sunmaktadır.

Tanıtsallık kipliği “rapor edilen” ve “duyusal” olmak üzere ikiye ayrılmakta ve bu alt türler şu şekilde tanımlanmaktadır:

a. ***rapor edilen bilgi***: rapor edilen bilginin 3 türü bulunmaktadır:

- *ikinci el bilgi*: konuşucu aktardığı bilgiyi olaya direkt şahit olan birinden edindiğini iddia etmektedir.
- *Üçüncü el bilgi*: konuşucu aktardığı bilgiyi olaya şahit olamayan birinden duyduğunu belirtmektedir.
- *Genel dünya bilgisi*: konuşucu aktardığı bilginin, doğruluğuna genel olarak inanılan bir bilgi olduğunu ileri sürmektedir.

b. ***duyusal bilgi***: Palmer 2001’de duyusal bilgi üç alt türe ayrılmaktadır:

- *görsel bilgi*
- *sesli bilgi*
- *görsel olmayan bilgi*

Ayrıca Palmer 2001, konuşucunun hayata geçirdiği eylemleri, yaşadığı olayları/ durumları ve deneyimlerini alıcısına birinci elden aktardığı bilgileri “birinci el üretici bilgisi” olarak adlandırmakta ve böylesi bilgileri doğruluk değeri açısından en doğru/kesin bilgi olarak kabul etmektedir. Kendisinden önceki bir olayın sonucunda ulaşılan, yani çıkarımlar yoluyla elde edilen bilgiyi ise “çıkarımsal bilgi” olarak nitelemektedir.

*I. el üretici bilgisi>genel dünya bilgisi>görsel bilgi>sessel bilgi>çıkarımsal
bilgi>duyulan bilgi(2.-3. el bilgi)*

Oswalt 1986' ya göre tanıtısal evrensel bir hiyerarşiye bağlıdır ve bu sıralamada bilginin kesinlik/doğruluk değeri soldan sağa doğru azalmaktadır. Bu hiyerarşiye göre I. El üretici bilgisi en yüksek değere sahipken duyulan bilgi en düşük değere sahiptir (Palmer,2001).

III.BÖLÜM: ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

3.1 ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ

Eleştirel dilbilim ve eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımlarının “toplumsal bir pratik” olarak tanımladığı söylem, Kress 1985’ e göre “bir kurumun değerlerini ve inançlarını dile getiren sistemli bir biçimde düzenlenmiş önermeler kümesi”dir. Bu tanıma göre her söylemsel olay –yani bir metin olarak incelenebilen her dil kullanımı ya da toplumsal pratik- ideolojik olarak kullanılmakta ve bunun bir sonucu olarak da söylem, dilbilimsel işaretler arasındaki sınıf mücadelesi alanı olarak görülmektedir (Yağcıoğlu,S; 2002 ve Wodak ; 2000).

Fairclough’ya göre eleştirel söylem çözümlemesi; verili bir tarihsel ana ait söylemsel pratikler, olgular ve metinlerle daha geniş toplumbilimsel ulamlar olan toplumsal ve kültürel yapılar, ilişkiler ve süreçler arasında örtük olan nedensellik ve belirleyicilik bağıntılarını sistematik bir biçimde açığa çıkarmayı; bu pratiklerin, olguların ve metinlerin güç ilişkileri ve güç mücadelesiyle nasıl biçimlendiğini araştırmayı ve toplumu oluşturan öznelerarası bu güç ilişkilerinin söylem aracılığıyla nasıl örtükleştirildiğini ve bu nedenle egemen söylemin bizzat kendisinin bir güç ve hegemonya aracı olduğunu açıklamayı amaçlamaktadır (Yağcıoğlu;2002).

Bu tanıma paralel olarak eleştirel söylem çözümlemesinin genel prensipleri şu şekilde listelenebilmektedir:

- Eleştirel söylem çözümlemesi toplumsal sorunlar ile ilişkilidir. Dil ile ya da dil kullanımı ile değil; ama toplumsal ve kültürel süreçler ve

yapıların dilbilimsel karakteri ile ilişkilidir. Yani eleştirel söylem çözümlemesi temel olarak alanlararasıdır.

- Güç ilişkileri söylem ile birlikte olmak zorundadır ve eleştirel söylem çözümlemesi hem söylem içindeki hem de söylemüstü güç üzerine çalışmaktadır.
- Toplum ve kültür diyalektik olarak söylem ile ilişkilidir: toplum ve kültür söylem tarafından şekillendirilir ve aynı zamanda söylemi oluşturur. Tüm dil kullanım durumları, güç ilişkilerini kapsayan toplum ve kültürü çoğaltır ya da değiştirir.
- Dil kullanımı ideolojik olabilir. Bunu saptamak için metinleri, metin yorumlamalarını ve toplumsal etkilerini araştırıp çözümlemek gerekir.
- Söylemler tarihseldir ve sadece kendi bağlamları ile ilişkili olarak anlaşılabilir. Söylemler yalnızca belli bir kültür, ideoloji ya da tarihin içine gömülmez, aynı zamanda diğer söylemler ile de metinlerarası olarak bağlantılıdır.
- Metin ile toplum arasındaki bağlantı direkt değildir fakat bazı araçlar yoluyla açıktır.
- Söylem çözümlemesi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır. Eleştirel çözümleme sistematik bir metodoloji ve metin ile toplumsal şartlar, ideolojiler ve güç ilişkileri arasındaki ilişkiyi işaretlemektedir. Yorumlamalar dinamiktir ve yeni metin ve bilgilere açıktır.
- Söylem, toplumsal bir davranış türüdür ve eleştirel söylem çözümlemesi de toplumbilimsel bir alandır.

3.2 İDEOLOJİ VE SÖYLEM

Eleştirel söylem çözümlemesine göre söylem; belli bir olay ile durum(lar),kurum(lar) ve kendisini çevreleyen toplumsal yapı(lar) arasındaki diyalektik ilişkiye işaret etmektedir: olay; durumlar, kurumlar ve toplumsal yapılar tarafından şekillenmektedir ama aynı zamanda onları da şekillendirmektedir. Bu karmaşık dil ve toplumsal gerçekler ağında çoğunlukla, güç ilişkilerinin etkileri kadar, dil kullanımındaki kapalı ve gizli ideolojik etkiler de gözlemlenebilmektedir (Wodak ; 2000).

Her birey içinde yaşadığı toplumun kültürel, ideolojik ve kurumsal özellikleri tarafından şekillendirilmiş kendine özgü bir dil kullanımına sahiptir. Okuyucu bir öyküyü okurken yazarın dil kullanımını ve öykü metninin derin yapısında bulunan ideolojiyi anlamak durumundadır. Öyküdeki anlamlar; yazarın, öykünün baş kişinin ve diğer kişilerinin ideolojisini kapsar. Okur öyküdeki dil kullanımlarının derin yapılarında saklı olan bu ideolojilere kendi ideolojik varsayımlarından yola çıkarak ulaşır. Benzer ideolojik varsayımlara sahip olan okuyucular benzer yorumlar yapmaktadır ve bu nedenle bu tür okuyucuların belirli bir “yorumsal topluluk” (*interpretive community*) oluşturduğu kabul edilmektedir. Bu tür okuyucuların sahip oldukları ve aynı türden olan varsayım dizileri “ideoloji” (düşünsel akım ya da bir konunun temelinde bulunan düşünceler bütünü) olarak adlandırılmaktadır (Erden, A;<http://vision1.eee.metu.edu.tr/~metafor/yazi/butuncul.htm>).

İdeoloji, Van Dijk tarafından, “bir grubun, sınıfın ya da diğer toplumsal oluşumların üyeleri tarafından paylaşılan bir toplumsal biliş biçimi” olarak tanımlanmaktadır(<http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/hkase-iktidarsöylemi.htm>).

Van Dijk ve Wodak; öznenin toplumsallaşma sürecinde, ait olduğu topluluğun ideolojisini söylem aracılığıyla, paylaşılan toplumsal temsiller sayesinde içselleştirirken ürettiği her söylemde aynı toplumsal temsilleri grup içi üyeleriyle iletişim kurabilmek için yeniden ürettiğini ve dış grup üyelerine karşı tartışma, savunma ve meşrulaştırma bağlamında yine söylem aracılığıyla bu temsilleri savunduğunu ve sürdürülmesini sağladığını belirterek söylem ile ideoloji arasındaki ilişkiye işaret etmektedir (Yağcıoğlu; 2002).

Her birinin sonsuz şekilde birbirine bağlanabildiği, kendi kategorileri ve unsurları olan birçok düzeyde yapıyı sunduğu için oldukça karmaşık olan söylemde; ideoloji kendisini metin ya da konuşmanın neredeyse tüm yapılarında sergileyebilmektedir ancak bu durum bazı yapılarda diğerlerine oranla daha tipiktir. Bu nedenle anlambilimsel anlam ve biçem, biçimbilim ve sözdizimin pek çok yönüne göre daha olası olarak ideolojiden etkilenecektir çünkü biçimbilim ve sözdizim daha az bağlama dayalıdır. Ancak birisine “özgürlük savaşçısı”, “isyancı” ya da “terörist” deyip dememek anlatıcının o insan hakkındaki düşüncesine oldukça bağlı olan sözlüksel seçimiyle ilgilidir ve böyle bir düşünce de sırasıyla anlatıcının ideolojik konumuna ve o kişinin ait olduğu grup hakkındaki tutumlarına bağlıdır.

Toplumu ve insanları kutuplaşmış şekilde örgütleyen ideolojiler, söylemde kendilerini temel olarak “biz” ve “onlar” karşıtlığıyla belirginleştirmektedir. Birçok ideolojik söylemin genel stratejisi şu şekildedir:

- bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula
- onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula
- bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama
- onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama

Anlamları vurgulamak ya da vurgulamamakta pek çok yönteme sahip olan söylem; bizim iyi, onların kötü şeyleri hakkında uzun uzadıya ya da kısaca, belirgin ya da belirgin olmayan, açık ya da üstü kapalı bir biçimde, abartılarla ya da örtmecelerle, büyük ya da küçük manşetlerle oluşturulabilmektedir.

Pek çok söylem türü, örneğin basındaki baş makaleler, editöre yazılan mektuplar, bilimsel makaleler, tartışımsal yapılara sahiptir. Böyle söylem türlerinin özelliği katılanların farklı düşünceleri, farklı bakışaçıları ya da dünya görüşlerinin olmasıdır. Bu durumda anlatıcı benimsenen dünya görüşünü güçlendirmek için ileri sürülen savları anlatarak kendi bakışaçısını daha kabuledilebilir, daha inanılır ya da gerçeğe uygun hale getirmeye çalışır.

Tümce düzeyinde sözcük sırası, etken ve edilgen tümceler ve adlaştırmalar gibi araçlar ile sözde “konulaştırma” yoluyla sözcükler öne yerleştirilebilir ya da bir yan tümce ya da tümceciğin sonuna yerleştirilerek sözcüklerin önemi azaltılabilir. Aynı şekilde bazı önermeler metnin ilk tümcelerinde bazılarıysa metnin ya da

konuşmanın sonunda yer alan tümcelerde ifade edilir. Böylelikle, genel olarak tümcelerde olduğu gibi, bir metnin başında ifade edilen bilgi fazladan bir vurgu alır ve ilk önce o okunduğu için metnin geri kalanının yorumu üzerinde daha fazla denetime sahip olur (van Dijk;2003).

IV.BÖLÜM: VERİ TABANINDAKİ METİNLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde aynı konulu fakat farklı alt türleri örnekleyen metinler üzerinde çalışılacak ve bu metinlerin Saukkonen 1983'ün yer verdiği ölçütlere uygunluğu test edilecektir. Bu amaçla, bilgilendirici metin türü için Nutuk'tan; olgusal(factual) metin türü için üniversitelerde ders kitabı olarak kullanılan Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi'nden -rastlantısal örnekleme yöntemi ile- Büyük Taarruz'u konu edinen metinler belirlenmiştir.

4.1 Metinlerin “söylem dilbilgisel” özellikleri

4.1.1 Nutuk'un Söylem Dilbilgisel Özellikleri

Anlatıcısı aynı zamanda olayın kahramanlarından biri olduğu için kişisel deneyim anlatısı niteliğinde olan Nutuk' ta Taarruz; Taarruz Kararı, Taarruz Planının Ana Çizgileri, Taarruza Hazırlık Emri gibi alt başlıklar altında anlatılmıştır. Bu bölümlerden Taarruz Kararı başlıklı olanı, anlatıcının karmaşık olayları anlatmaya başlamadan önce anlatının arkaplanını oluşturduğu bölümdür.

Örnek 1

TAARRUZ KARARI

Gerçekte ordumuz ihtiyaçlarının ve eksiklerini tamamlamak üzere bulunuyordu.

Ben, daha haziran ortalarında taarruza karar vermiştim.

Bu kararımı yalnız cephe komutanı ile genel kurmay başkanı ve milli savunma bakanı biliyorlardı

Bildirdiğim tarihlerde bir geziyi vesile ederek İzmit-Adapazarı yönüne hareket ettiğim zaman Ankarada Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretleri ile görüştüğten sonra o zaman milli savunma bakanı bulunan Kazım Paşa Hazretlerini Sarıköy istasyonuna kadar birlikte götürerek oraya davet ettiğim cephe komutanı İsmet Paşa Hazretleri ile birlikte taarruz için gerekli hazırlıkların süratle tamamlanması ile ilgili kararlar aldık

Efendiler, artık büyük taarruzdan söz açma sırası geldi

Bilirsiniz ki Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra düşman ordusu büyük ve kuvvetli grupla Afyonkarahisar-Dumlupınar arasında bulunuyordu.

Bir başka kuvvetli grubuyla da Eskişehir bölgesindeydi

Bu iki grup arasında yedek kuvvetleri vardı

Sağ kanadını Menderes dolaylarında bulundurduğu kuvvetlerle, sol kanadını da İznik Gölü'nün kuzey ve güneyindeki kuvvetleriyle koruyordu

Denilebilir ki düşman cephesi Marmara'dan Menderes'e kadar uzanıyordu

Düşman ordusunun teşkilatı üç kolordu ve bazı müstakil birliklerin mevcudu da üç tümeni bulunmaktaydı

Biz Batı Cephesi'ndeki kuvvetlerimizi iki ordu halinde teşkilatlandırmış ve düzenlemiştik

Bundan başka doğrudan doğruya cepheye bağlı teşkilatımız da vardı.

Bizim bütün birliklerimiz on sekiz tümen idi.

Bundan başka üç tümenli bir süvari kolordumuz ve daha zayıf mevcutlu iki süvari tümenimiz vardı.

Teşkilatı birbirinden farklı olan iki düşman ordusu birbiriyle karşılaştırılırsa her iki tarafın insan ve tüfek kuvvetleri aşağı yukarı birbirine denk bulunuyordu

Yalnız Yunan ordusu dünyanın hür ve kendisini destekleyen sanayiine dayandığı için makineli tüfek,top,uçak,taşıt,cephane ve teknik malzeme bakımından daha üstün durumdaydı. Diğer taraftan bizim ordumuz süvari sayısı yönünden daha üstün bulunuyordu. (Nutuk;449-450).

Örnek 1'de görülen bu bölüm anlatıcının alıcısını metne ve karmaşık olaylara hazırladığı yönlendirme bölümüdür. Bu bölümde önce o döneme dönük betimleme yapılmakta, dönemin ordusu ve düşman ordusunun durumunu anlatılmaktadır. Yani

olay zamanından öncesi aktarılarak alıcının zihninde olayların geliştiği bağlam oluşturulmaktadır. Bu bölümün ardından Taarruz Planımızın Ana Çizgileri başlığı altında anlatıcı karmaşık olayları anlatmaya başlamadan önce anlatısının arka planını oluşturmaya devam etmektedir.

Örnek 2

Efendiler, düşman ordusunu cephe ve teşkilat durumu ile ona karşı Batı Cephesi'ndeki kuvvetlerimizin esas olarak iki ordu halinde kurulup düzenlenmiş olduğunu söylemiştim

Öteden beri tasarlamış olduğumuz taarruz planımızın ana çizgilerini de arz edeyim (Nutuk;453).

Bu tümcelerden ilki aracılığıyla anlatıcı, alıcısına daha önce bahsettiği ve önemli gördüğü bir şeyi hatırlatmak için geriye dönüş yapmakta ve ikinci tümce aracılığıyla yani bir açıklama tümcesiyle alıcısını metne hazırlamaktadır. Örnek 3'te görüldüğü gibi anlatıya “Hazırlık Emri” ve “Taarruz Emri” başlıkları altında karmaşık olayları anlatarak devam eden anlatıcı, “Başkomutan Savaşı” başlıklı bölümde karmaşık olayları sonlandırmaktadır.

Örnek 3

TAARRUZA HAZIRLIK EMRİ

Ordunun hazırlıklarının tamamlanmasını ve taarruzun bir an önce yapılmasını emrettikten sonra tekrar Ankara'ya döndüm

Batı Cephesi Komutanı 6 Ağustos 1922’de ordularına gizli olarak taarruza hazırlık emri verdi

Genelkurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı Paşalar da Ankara’ya döndüler

...

26 AĞUSTOS 1922 TAARRUZ EMRİ

20/21 Ağustos 1922 gecesi 1’inci ve 2’inci Ordu Komutanlarını da Cephe Karargahına çağırdım.

Genelkurmay Başkanı ile Cephe Komutanını da yanımda bulundurarak taarruzun nasıl yapılacağını harita üzerinde kısa bir savaş oyunu şeklinde açıkladıktan sonra Cephe Komutanına o gün vermiş olduğum emri tekrarladım.

Komutanlar harekete geçtiler

...

BAŞKOMUTAN SAVAŞI

Efendiler, 26/27 Ağustos günlerinde, yani iki gün içinde, düşmanın Karahisar’ın güneyinde 50 ve doğusunda 20, 30 kilometre uzunluğundaki müstahkem cephelerini düşürdük

Yenilen düşman ordusunun bütün kuvvetlerini, 30 Ağustosa kadar Aslıhanlar yöresinde kuşattık 30

Ağustosta yaptığımız savaş sonunda (buna **Başkomutan Muharebesi** adı verilmiştir.) düşmanın ana kuvvetlerini yok ettik ve esir aldık.

... (Nutuk;454-456)

Yukarıda anlatı söyleminin yapısı açısından incelediğimiz metinlere Saukkonnen tarafından belirlenen ölçütler açısından bakıldığında ve özellikle önermelerin nesnelliği sorgulandığında, salt anlatıcının yorumunu içeren dolayısıyla özne tümcelerinin varlığı dikkat çekmektedir:

Örnek (4)

Bu iki grup arasında yedek kuvvetleri vardı

+uzaklık

-bakış açısı

-duyuşsal

+entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

+nesnel

-soyut

Sağ kanadını Menderes dolaylarında bulundurduğu kuvvetlerle, sol kanadını da İznik Gölü'nün kuzey ve güneyindeki kuvvetleriyle koruyordu.

+uzaklık

-bakışaçısı

-duyuşsal

+entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

+nesnel

-soyut

Örnek 5

Konya'ya gelmiş olan General Townshend'in isteği üzerine kendisiyle görüşmek için Ankara'dan hareket ederek 23 Temmuz 1922 akşamı Batı Cephesi Karargahı' nın bulunduğu Akşehir'e gittim.

+uzaklık

-bakış açısı

-duyuşsal

+entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

+nesnel

-soyut

Örnek 4'teki tümcelerin söylem dilbilgisel açıdan inceleyecek olursak; bu tümcelerde gönderici alıcı ile arasındaki mesafeyi göz önünde bulundurmaktadır. Tümceler anlatıcının bakış açısını içermemektedir, dolayısıyla nesneldir. Söylem düzeyinde bu tümceler sebep- sonuç ilişkisi içindedir; ikinci tümce birincisinin sebebidir. Tümceler gerekçelendirme içerdiği için entelektüel özelliğe sahiptir. İsteksel değildir, dış gerçeklik doğrudan aktarıldığı ve benzetmelere yer verilmediği

için kurmaca ve sembolik bir anlatım ve soyutlama içermez. Örnek 4’te anlatıcının söylem düzeyinde kurduğu sebep-sonuç ilişkisi örnek 5’te tümce düzeyinde kendini göstermektedir. Örnek 6 ise farklı söylem dilbilgisel özellikler sergileyen tümcelerden oluşmaktadır:

Örnek 6

Bunun için elverişli bulduğumuz durum ana kuvvetlerimizi düşmanın Afyonkarahisar yakınlarında bulunan sağ kanat grubu, güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan alanlarda toplamaktı.

+uzaklık

+bakış açısı

-duyuşsal

+entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

-nesnel

-soyut

Düşmanın en hassas ve önemli noktası orasıydı.

+uzaklık

+bakış açısı

-duyuşsal

+entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

-nesnel

-soyut

Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu kanadından
vurmakla mümkündü.

+uzaklık

+bakış açısı

-duyuşsal

+entelektüel

- isteksel
- kurmaca
- sembolik
- uzaklık
- nesnel
- soyut

Örnek 6'daki tümceler birbiriyle sebep-sonuç ilişkisi içindedir: ikinci ve üçüncü tümceler birinci tümcenin sebebi konumundadır. Ayrıca tümcelerde anlatıcının bakış açısına yer verilmiştir. Bu nedenle bu tümceler nesnel değil, öznel bir anlatım sergilemektedir. Tümcelerinde içerdikleri önermelerin yanı sıra kullanılan “düşman, elverişli durum, hassas ve önemli nokta” gibi sözcükler de konuşucunun kişi, olay ve durumlara ilişkin öznel bakış açısını yansıtmaktadır.

Yukarıdaki 4, 5 ve 6. örneklere bakıldığında bir kişisel deneyim anlatısı niteliğinde olan ve aynı zamanda bilgilendirici metin türünü örnekleyen Nutuk metnindeki farklı özelliklere sahip tümceler görülmektedir. Bu tümcelere ilişkin yorumlara ilerleyen bölümlerde de değinilecektir.

4.1.2 Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi'nin Söylem Dilbilgisel Özellikleri

Bu bölümde anlatıcı -daha önceki örnek metinde de olduğu gibi- karmaşık olayları anlatmaya başlamadan önce anlatısına arkaplanı oluşturarak giriş yapmaktadır:

Örnek 7

Sakarya zaferinden sonra TBMM içinde ve dışında herkes Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde birleşmişti.

Bununla birlikte O'na karşı olanlar gene de etkinliklerini azaltmamışlardı.

Bu kişiler şimdi de Yunan Ordusunun ne zaman yurttan kovulacağını sık sık soruyorlar ve Başkomutanı kesin sonuçlu bir büyük saldırıya geçmek için sıkıştırıyorlardı.

Mustafa Kemal Paşa ve yakın arkadaşları Ordu'nun Sakarya Savaşı ile yitirdiği pek çok malzemenin tamamlamadan ve onu saldırı gücü durumuna getirmeden girişilecek bir hücumun başarısız kalabileceği olasılığını düşünüyorlardı. (Türk Devriminin...;83-85).

Örnek 7’de anlatıcı olay zamanından öncesini aktarmakta, konuşucuyu karmaşık olaylara hazırlamakta ve yönlendirmektedir. Örnek 7’de de görüldüğü gibi anlatının temel konusunu oluşturan karmaşık olayları anlatmaya başlamadan önce alıcının zihninde olayların geçtiği bağlamın belirginleşmesi için farklı karmaşık olaylara da yer verilmektedir.

Yönlendirme bölümünün ardından karmaşık olayların aktarıldığı metin karmaşık olayların sonuçlarının sunulmasıyla son bulmaktadır:

Örnek 8

...

İstanbul’da işgal devletlerinin ellerindeki depolardan büyük bir gizlilikle pek çok silah ve cephane deniz yoluyla Anadolu’ya kaçırıldı.

Ordunun eğitimi ve noksanları tamamlanma yoluna sokuldu.

...

O’nun karşısında olanlar Başkomutanlık yetkilerinin süre bakımından uzatılmasında türlü zorluk çıkarıyorlardı.

5 Mayıs 1922 günü Gazi’nin hastalık nedeniyle Meclis’te bulunmamasından yaralananlar Başkomutanlık Kanununun süresini uzatmadılar.

...

Başkomutan Temmuz sonunda Akşehir'deki Batı Cephesi Karargahına giderek komutanlarla tekrar görüşmüş, Ağustos ayı içinde taarruz edileceğini bildirerek 6 Ağustos günü Ankara'ya dönmüştü.

...

26 Ağustos 1922 sabahı hazırlanan saldırı planı uygulamaya konuldu

Akşama kadar Yunanlıların bir yıldır berkittikleri ilk ve en sağlam mevziler tümüyle ele geçirildi

31 Ağustos'a kadar süren çok şiddetli çarpışmalar sonucunda, Yunan kuvvetleri Doğudan ve Güneyden 2 ve 1'inci ordularımızla, Kuzeyden ve Batıdan süvari kolordumuzla kuşatılarak Dumlupınar kuzeyindeki Aslıhanlar bölgesinde yok edildi.

...

Sonunda geniş bir cephe ile Batıya ilerleyen ordularımızın öncü birlikleri 9 Eylül İzmir'e girdi

...

Kuzeydeki birliklerimiz, önlerindeki Yunan birliklerini Mudanya ve Bandırma yöresine sürdüler.

11 Eylülde Bursa kurtuldu.

...

18 Eylül 1922’de Batı Anadolu’da hiçbir Yunan askeri kalmamıştı.

Bir olgusal metin türü örneği olan bu metin için metnin içerdiği bilgilerin üreticinin bakış açısına yer vermeyecek nitelikte olması, yani nesnellik temel koşuldur.

Örnek 9

Mustafa Kemal Paşa ve yakın arkadaşları Ordu’nun Sakarya Savaşı ile yitirdiği pek çok malzemenin tamamlamadan ve onu saldırı gücü durumuna getirmeden girişilecek bir hücumun başarısız kalabileceği olasılığını düşünüyorlardı.

+uzaklık

-bakış açısı

-duyuşsal

+entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

+nesnel

-soyut

Bu nedenle dikkatle ve hızla çalışmak ve düşmanda
hiçbir kuşku uyandırmamak gerekiyordu

+uzaklık

+bakış açısı

-duyuşsal

+entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

-nesnel

-soyut

Örnek 9'daki tümcelerden ilkinde anlatıcı, anlatıdaki karakterlerin bakışaısını aktarmasına rağmen, kendi bakışaısına yer vermemektedir. Bu nedenle tümce nesnel sunumludur. İkinci tümcede ise nesnellik korunamamaktadır: bu tümcede bir sav ortaya atılmaktadır ancak bu savın anlatıcının kendi düşüncesini mi yoksa bir önceki tümcedeki karakterlerin bakışaısını mı yansıttığı bilinmemektedir.

Örnek 9'daki birinci tümce ikinci tümcedeki önermenin gerekçelendirmesini sunmaktadır. Dolayısıyla olgusal metinlerin temel koşullarından biri olan entelektüellik bu örneklerde gözlemlenmektedir.

Örnek 10

İstanbul'da işgal devletlerinin ellerindeki depolardan büyük bir gizlilikle pek çok silah ve cephane deniz yoluyla Anadolu'ya kaçırıldı.

+uzaklık

+bakışaısı

+duyuşsal

-entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

-nesnel

-soyut

Örnek 11

26 Ağustos 1922 sabahı hazırlanan saldırı planı
uygulamaya konuldu.

+uzaklık

-bakış açısı

-duyuşsal

+entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

+nesnel

-soyut

Örnek 12

Bu çarpışmaların tümüne Dumlupınar Meydan Savaşı
denilir.

+uzaklık

-bakışağıısı

+duyuşsal

-entelektüel

-isteksel

-kurmaca

-sembolik

-uzaklık

+nesnel

-soyut

Örnek 10, 11 ve 12’de edilgen tümceler görölmektedir. Nesnelliğı sağlamanın önemli yöntemlerinden biri öznenin tümcede bulunmamasıdır. Ancak tek başına edilgen kullanımı nesnelliğı oluşturmamaktadır. Daha önceki bölümlerde de değinildiğı gibi, anlatıcının sözcük seçimleri nesnelliğı etkilemektedir. Örnek 10’da

kullanılan “işgal devletleri” ifadesi tümcenin üreticisinin bakış açısını yani ideolojini yansıtmakta ve dolayısıyla bu tümceyi öznel kılmaktadır.

Nesnelliğin sözcüklerden olumsuz etkilendiği tümcelerin yanı sıra salt yazarın yorumunu içeren tümcelerin varlığı da dikkat çekmektedir:

Örnek 13

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa çeşitli zorluklara rağmen bütün işleri başarı ile yürütmüştür

Ulusun ölüm-kalım günlerinde salt kişisel amaçlar güdenlerin Mustafa Kemal Paşa’yı ne biçim zorluklarla karşı karşıya bıraktıklarını bu olay açıkça göstermektedir.

Taarruz hazırlıkları tamamlandıktan sonra en son güne kadar Yunan Ordusuna, bağlaşıklarına, tüm dünya kamuoyuna bu konuda hiçbir kuşku verilmemesi, yapılacak eylemin tam bir baskın biçiminde olmasını sağlamıştır.

Bu da Türk Ordusunun üstün yeteneklerinin önemli kanıtlarından biridir.

Tutsak edilenler dışında kaçabilen düşman askerleri
Bandırmadan ve Kapıdağı Yarımadasından gemilere
binerek perişan bir durumda yurdumuzu terk ettiler.

Böyle bir zafer dünya savaş tarihinde pek ender
görülen bir olaydır.

Örnek 13 yazarın betimlediği karmaşık olaylara ilişkin duygu, değerlendirme ve yorumlarından oluşmaktadır. Anlatıcının sunduğu bilgileri çıkarım yoluyla elde ettiğini açıkça gözlemleyebildiğimiz yukarıdaki örnekler, bilgilerin nesnelliğini olumsuz etkilemektedir.

4.2 Metinlerdeki Kiplik kodlamaları ile söylem dilbilgisel özellikler arasındaki ilişki

Bu bölümde metinlerin kiplik özellikleri incelenecek; metinlerin sergiledikleri bilgisellik sunumu betimlenecektir. Bu yolla metinlerin içerdiği bilgilerin taşıdığı doğruluk/kesinlik değeri tartışılacaktır.

4.2.1 Nutuk'un kiplik sunumu

Nutuk'ta aktarılan karmaşık olaylar anlatıcısının başından geçen yani tanıdığı olduğu olaylardır. Dolayısıyla, örneklerde de görüleceği gibi, olaylar I. el üretici

bilgisi olup tanıtsal kiplik sunumuyla anlatılmaktadır. Anlatıcı bilgiyi tanık olduğu yani deneyimlediği olaylar/durumlar sonucu elde etmiştir:

Örnek 14

Bildirdiğim tarihlerde bir geziyi vesile ederek İzmit-Adapazarı yönüne hareket ettiğim zaman Ankarada Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretleri ile görüştüktan sonra o zaman milli savunma bakanı bulunan Kazım Paşa Hazretlerini Sarıköy istasyonuna kadar birlikte götürerek oraya davet ettiğim cephe komutanı İsmet Paşa Hazretleri ile birlikte taarruz için gerekli hazırlıkların süratle tamamlanması ile ilgili kararlar aldık.

Bu tümcede yer verilen, aktarılan olaylar metnin üreticisinin deneyimlerine dayanmaktadır. Bu nedenle anlatıcı bilgilerin doğruluğu iddiasını taşımakta ve örnek 15 ve 16’da görüleceği gibi anlatı içinde bu iddiasını doğrulayacak referanslara yer vermektedir:

Örnek 15

Ben, daha haziran ortalarında taarruza karar vermiştim.

Bu kararımı yalnız cephe komutanı ile genel kurmay başkanı ve milli savunma bakanı biliyorlardı.

Örnek 16

20/21 Ağustos 1922 gecesi 1'inci ve 2'inci Ordu Komutanlarını da Cephe Karargahına çağırdım

Genelkurmay Başkanı ile Cephe Komutanını da yanımda bulundurarak taarruzun nasıl yapılacağını harita üzerinde kısa bir savaş oyunu şeklinde açıkladıktan sonra Cephe Komutanına o gün vermiş olduğum emri tekrarladım.

Örnek 17

Düşmanın en hassas ve önemli noktası orasıydı. Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu kanadından vurmakla mümkündü

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, bu bakımdan gerektiği gibi bizzat incelemeler yapmışlardı.

Örnek 15'teki birinci tümceyle anlatıcı bir iddiasını açıklamakta ve ikinci tümcede aslında gizli olan bu iddiasını destekleyebilecek kişileri -cephe komutanı, genel kurmay başkanı ve milli savunma bakanını- kanıt olarak sunmaktadır. Benzer şekilde örnek 16'da da 1. ve 2. Ordu Komutanlarına taarruzun nasıl yapılacağını anlatırken genel kurmay başkanının ve cephe komutanının da olaya şahit olduğuna değinmektedir. Örnek 17'de ise yine bir sav ileri sürmekte ve bu savını doğrulayan kişileri ve onların konuyla ilgili incelemelerini referans noktası olarak göstermektedir.

Örnek 18

24 Ağustos 1922'de karargahımızı Akşehir'den taarruz cephesi gerisindeki Şuhut kasabasına getirttik, 25 Ağustos 1922 sabahı da Şuhut'tan savaşı idare ettiğimiz Kocatepe'nin güneybatısındaki çadırılı ordugaha naklettik.

26 Ağustos sabahı Kocatepe'de hazır bulunuyorduk. Sabah saat 05:30'da topçu ateşimizle taarruz başladı.

Efendiler, 26/27 Ağustos günlerinde, yani iki gün içinde, düşmanın Karahisar'ın güneyinde 50 ve

doğusunda 20, 30 kilometre uzunluğundaki
müstahkem cephelerini düşürdük.

Yenilen düşman ordusunun bütün kuvvetlerini, 30
Ağustosa kadar Aslıhanlar yöresinde kuşattık 30
Ağustosta yaptığımız savaş sonunda (buna
Başkomutan Muharebesi adı verilmiştir.) düşmanın
ana kuvvetlerini yok ettik ve esir aldık.

Düşman ordusunun Başkomutanlığını yapan General
Trikopis de esirler arasına girdi.

Demek ki tasarladığımız kesin sonuç beş günde alınmış
oldu.

Örnek 18'deki son tümcede aktarılan bilgi ise anlatıcının önceki tümcelerin
sonucunda elde ettiği ve bir çıkarım olarak sunduğu bir bilgi türüdür.

Nutuk'ta dikkati çeken bir diğer özellik ise anlatılan olayların zamanına ve
geçtiği yere ilişkin ayrıntılara yer verilmesidir:

Örnek 19

Trenle hareket etmedim.

Bir gece otomobille Tuz Çölü üzerinden Konya'ya gittim.

20 Ağustos 1922 günü öğleden sonra saat 16:00' da Batı Cephesi Karargahı'nda yani Akşehir'de bulunuyordum

Kısa bir görüşmeden sonra 26 Ağustos 1922 sabahı düşmana taarruz için Cephe Komutanı'na emir verdim

Bu sebeple bütün yürüyüşler gece yapılacak, birlikler gündüzleri köylerde ve ağaçlıklar altında dinleneceklerdi

Taarruz bölgesinde, yolların düzeltilmesi vb. çalışmalarla düşmanın dikkatini çekmemek için diğer bazı bölgelerde de benzeri yanıltıcı hareketlerde bulunulacaktı.

26 Ağustos sabahı Kocatepe'de hazır bulunuyorduk. Sabah saat 05:30'da topçu ateşimizle taarruz başladı.

Örnek 20

Hareketimi belirli birkaç kişi dışında bütün Ankara'dan gizledim benim Ankara'dan ayrılacağımı bilenler, burada imişim gibi davranacaklardı

Hatta gazetelerle benim Çankaya’da çay ziyafeti
verdiğimi de ilan edeceklerdi.

Bunu şüphesiz o vakitler işitmişsinizdir

Örnek 20’de anlatıcı gizli bir olayı aktarmakta ve bu gizliliğin sürdürülmesi için gerçekleştirilen bir başka olayı kanıt göstermektedir. “Bunu şüphesiz işitmişsinizdir” tümcesi alıcıya sözkonusu olayı hatırlatma amacı taşımaktadır. Bu, anlatıcının aktardığı olayın doğruluğuna alıcısını ikna etme çabasını göstermektedir.

4.2.2 Türk devriminin temelleri ve gelişimi’nin kiplik sunumu

Kişisel deneyim anlatısı niteliğine sahip olan Nutuk’ta anlatıcı deneyimlerini anlattığı için “ben” adılını ve I. tekil kişi ekini kullanmaktayken Türk Devriminin ...’sında anlatıcı söz konusu adılı ve kişi ekini kullanmamakta; bunun yerine olayların kahramanlarının açık adlarını vermeyi tercih etmektedir. Ancak anlatıcı olayı, şahit olmuş gibi sunmaktadır:

Örnek 21

Mustafa Kemal Paşa ve yakın arkadaşları Ordu’nun
Sakarya Savaşı ile yitirdiği pek çok malzemenin
tamamlamadan ve onu saldırı gücü durumuna
getirmeden girişilecek bir hücumun başarısız
kalabileceği olasılığını düşünüyorlardı.

Örnek 21 metnin üreticisi dışındaki kişilerin düşüncelerini aktarmaktadır, ancak anlatıcı bu bilgiyi edindiği kaynağa ilişkin herhangi bir kodlama yapmamakla birlikte bilginin doğru olduğunu ileri sürmektedir. Dahası anlatıcı metinde doğruluğunu ileri sürdüğü bu gibi tümceleri desteklemek amacıyla kimi kanıtlar sunmaktadır:

Örnek 22

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa çeşitli zorluklara rağmen bütün işleri başarı ile yürütmüştür.

Örnek 22'deki tümcede anlatıcı bir sav ortaya atmaktadır. Bu tümcenin üreticisinin iki iddiası bulunmaktadır: (1) *Mustafa Kemal Paşa çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır ve (2) bu zorluklara rağmen işleri başarı ile yürütmüştür*. Metin örnek (8)i destekleyecek ifadelerle devam etmektedir:

Örnek 23

O'nun karşısında olanlar Başkomutanlık yetkilerinin süre bakımından uzatılmasında türlü zorluk çıkarıyorlardı.

5 Mayıs 1922 günü Gazi'nin hastalık nedeniyle Meclis'te bulunmamasından yaralananlar Başkomutanlık Kanununun süresini uzatmadılar.

Böylece Ordu başsız kaldı.

Örnek 24

Ama Mustafa Kemal Paşa komutayı bırakmadı

6 Mayıs günü Meclis'te yaptığı konuşmada Ordunun başsız kalmasının ne demek olduğunu anlatarak “düşmanın karşısında bulunan ordumuz başsız bırakılamazdı.

Binaenaleyh bırakmadım, bırakmam ve bırakmayacağım” dedi ve böylece süreyi tekrar uzattırdı.

Örnek 23'teki ifadeler, Mustafa Kemal Paşa'nın karşılaştığı zorlukları betimlemektedir. Örnek 24'te ise Mustafa Kemal Paşa'nın bu zorluklar karşısındaki tutumu aktarılmaktadır. Örnek 25 ise anlatıcının birinci iddiasını destekleyen kanıtını açıkça sunduğu tümcedir ancak bu tümce aynı zamanda anlatıcının çıkarımını ve yorumunu içermektedir.

Örnek 25

Ulusun ölüm-kalım günlerinde salt kişisel amaçlar güdenlerin Mustafa Kemal Paşa'yı ne biçim zorluklarla

karşı karşıya bıraktıklarını bu olay açıkça
göstermektedir.

Örnek 26

Mevsim kıştı

Yurtta yol yoktu

Örnek 27

Buna rağmen gerekli kaydırmalar disiplin içinde
yapıldı

Örnek 26’ da örnek 23 gibi Mustafa Kemal Paşa’nın karşılaştığı zorlukları desteklemekte ve örnek 27 anlatıcının ikinci iddiasını yani Mustafa Kemal Paşa’nın işleri başarı ile yürüttüğünü kanıtlamaktadır.

Önceki bölümde Nutuk’ta olaylara ilişkin ayrıntıların sık kullanıldığına yer verilmişti. Her ikisi de Büyük Taarruz’u konu edinmiş olmasına rağmen Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi’nde anlatıcı yer ve zamana ilişkin ayrıntılara yer vermemektedir:

Örnek 28

Taarruzumuz strateji ve aynı zamanda bir taktik baskın
halinde yürütülecekti

Bunun gerçekleştirilebilmesi için de kuvvetlerin yıgınak ve hazırlıklarının gizli kalmasına önem vermek gerekiyordu

Bu sebeple bütün yürüyüşler gece yapılacak, birlikler gündüzleri köylerde ve ağaçlıklar altında dinleneceklerdi.

Taarruz bölgesinde, yolların düzeltilmesi vb. alışmalarla düşmanın dikkatini çekmemek için diğer bazı bölgelerde de benzeri yanıltıcı hareketlerde bulunulacaktı.

24 Ağustos 1922’de karargahımızı Akşehir’den taarruz cephesi gerisindeki şuhut kasabasına getirttik, 25 Ağustos 1922 sabahı da şuhut’tan savaşı idare ettiğimiz Kocatepe’nin güneybatısındaki adırılı ordugaha naklettik. (NUTUK)

rnek 29

Bu nedenle dikkatle ve hızla çalışmak ve düşmanda hiçbir kuşku uyandırmamak gerekiyordu

Doğu ve Güney Cephelerindeki birliklerin bir bölümü, gerekli araç ve donatımları ile, sessizce ve büyük bir düzen içinde Batıya kaydırıldı.

Mevsim kıştı.

Yurtta yol yoktu.

Buna rağmen gerekli kaydırmalar disiplin içinde yapıldı. (TÜRK
DEVİRİMİNİN...)

Örnek 28 ve örnek 29 içerik olarak aynı olayı anlatmaktadır ancak örnek 29'da yalnızca kaydırmaların sessizce ve disiplin içinde yapıldığı bilgisi verilmektedirken örnek 28 söz konusu kaydırmaların hangi aşamaları içerdiği de aktarılmaktadır. Anlatılan olayların yer ve zamanına ilişkin ayrıntı verilmesi, alıcının olayın doğruluğuna olan inancını güçlendirmektedir.

4.3 Metinlerdeki söylem dilbilgisel özellikler ve kiplik kodlamalarındaki tercihlerin eleştirel söylem çözümlemesi açısından değerlendirilmesi

Eleştirel Söylem Çözümlemesi, metnin anlatıcısının metinde kendisini konumlandırma biçimine dayanmaktadır: anlatıcının metinde aktardığı bilgilere ilişkin tutumunu ya da ideolojisini ne derecede yansıttığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu bölümde metinlerin, yazarın ideolojisini yani “taraf”ını işaretleyen yapıları incelenecektir.

4.3.1 Nutuk'un Eleştirel Söylem Çözümlemesi Açısından Değerlendirilmesi

Nutuk'ta anlatıcı olayın katılımcılarından biri olduğu için beklendik bir biçimde “ben/biz” ve bunun karşısında “onlar” ayrımını yapmaktadır:

Örnek 30

Bilirsiniz ki Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra düşman ordusu büyük ve kuvvetli grupla Afyonkarahisar-Dumlupınar arasında bulunuyordu

Bir başka kuvvetli grubuyla da Eskişehir bölgesindeydi.

Bu iki grup arasında yedek kuvvetleri vardı

Sağ kanadını Menderes dolaylarında bulundurduğu kuvvetlerle, sol kanadını da İznik Gölü'nün kuzey ve güneyindeki kuvvetleriyle koruyordu.

Denilebilir ki düşman cephesi Marmara'dan Menderes'e kadar uzanıyordu

Düşman ordusunun teşkilatı üç kolordu ve bazı müstakil birliklerin mevcudu da üç tümeni bulunmaktaydı.

Örnek 31

Biz Batı Cephesi’ndeki kuvvetlerimizi iki ordu halinde
teşkilatlandırmış ve düzenlemiştik.

Bundan başka doğrudan doğruya cepheye bağlı
teşkilatımız da vardı.

Bizim bütün birliklerimiz on sekiz tümen idi.

Bundan başka üç tümenli bir süvari kolordumuz ve
daha zayıf mevcutlu iki süvari tümenimiz vardı.

Yukarıdaki iki örneğe bakıldığında örnek 30’daki tümcelerin “onlar” olarak kodlanan bir gruba işaret ettiğini ancak örnek 31’deki tümcelerin “onlar”ın karşısında yer alan “biz” grubuna işaret ettiğini görmekteyiz. Ayrıca bu tümceler metnin bütünü açısından ele alındığında anlatıcının temel olarak aktarmayı hedeflediği iletiyi görebilmekteyiz:

Örnek 32

Teşkilatı birbirinden farklı olan iki düşman ordusu
birbiriyle karşılaştırılırsa her iki tarafın insan ve tüfek
kuvvetleri aşağı yukarı birbirine denk bulunuyordu.

Yalnız Yunan ordusu dünyanın hür ve kendisini
destekleyen sanayiine dayandığı için makineli

tüfek,top,uçak,taşıt,cephane ve teknik malzeme bakımından daha üstün durumdaydı. Diğer taraftan bizim ordumuz süvari sayısı yönünden daha üstün bulunuyordu

Örnek 33

Yenilen düşman ordusunun bütün kuvvetlerini, 30 Ağustos'a kadar Aslıhanlar yöresinde kuşattık 30 Ağustos'ta yaptığımız savaş sonunda (buna Başkomutan Muharebesi adı verilmiştir.) düşmanın ana kuvvetlerini yok ettik ve esir aldık.

31 ağustos 1922 günü ordularımız ana kuvvetleri ile İzmir'e doğru yol alırken diğer birlikleriyle de düşmanın Eskişehir ve kuzeyinde bulunan kuvvetlerini yenmek üzere ilerliyorlardı.

Örnek 30, 31 ve 32 “biz” ve “onlar” a ait iki ordunun karşılaştırmasını içermektedir. Buna göre iki ordunun da insan ve tüfek kuvvetleri aynıdır fakat düşman ordusu makineli tüfek, top, uçak, taşıt, cephane ve teknik malzeme bakımından üstün durumdadır. Ancak örnek 33'te de görülebileceği gibi bu üstünlüğe rağmen savaşı anlatıcının üyesi olduğu grup kazanmıştır. Burada anlatıcı elde edilen başarının büyüklüğünü vurgulamaktadır.

Örnek 34

Efendiler, 26/27 Ağustos günlerinde, yani iki gün içinde, düşmanın Karahisar'ın güneyinde 50 ve doğusunda 20, 30 kilometre uzunluğundaki müstahkem cephelerini düşürdük

Yenilen düşman ordusunun bütün kuvvetlerini, 30 Ağustosa kadar Aslıhanlar yöresinde kuşattık 30 Ağustosta yaptığımız savaş sonunda (buna **Başkomutan Muharebesi** adı verilmiştir.) düşmanın ana kuvvetlerini yok ettik ve esir aldık.

Düşman ordusunun Başkomutanlığını yapan General Trikopis de esirler arasına girdi.

Demek ki tasarladığımız kesin sonuç beş günde alınmış oldu

31 ağustos 1922 günü ordularımız ana kuvvetleri ile İzmir'e doğru yol alırken diğer birlikleriyle de düşmanın Eskişehir ve kuzeyinde bulunan kuvvetlerini yenmek üzere ilerliyorlardı

Örnek 34 “biz” ve “onlar” karşıtlığının temelinde bulunan düşünceyi örneklemektedir: onların kötü/olumsuz durumunu ve bunun karşısında bizim iyi/olumlu durumumuzu vurgula. Yukarıdaki örnek sırasıyla şunları içermektedir: (1)iki gün içinde düşmanın cephelerini düşürdük (2)düşman ordusunun tüm kuvvetlerini kuşattık, ana kuvvetlerini yok ettik, esir aldık (3)düşman ordusunun başkomutanı esir düştü (4)hedeflediğimiz sonuca ulaştık (5)düşmanın diğer kuvvetlerini de yenmek üzere harekete geçtik. Böylelikle anlatıcı düşmanın olumsuz durumunu betimlemektedir.

Eleştirel Söylem Çözümlemesine göre anlatıcının sözcük seçimi de ideolojisini yansıtmaktadır. Örnek 34’teki tümcelere bu açıdan bakıldığında “düşman, düşman ordusu, düşman cephesi, kuşat-, yok et-, düşür-, esir al-,yen-” gibi ifadeler dikkati çekmektedir.

Örnek 35

Muhalifler ordunun çürüdüğünden, kıpırdayacak durumda olmadığından, böyle karanlık ve belirsizlik içinde beklemenin sonucunun felaketten ibaret olacağı yolundaki propagandalarına alabildiğine hız vermişlerdi.

Örnek 34’teki ifadelere benzer bir şekilde örnek 35’te de “muhalif ve propaganda” gibi metin üreticisinin bakış açısını yansıtan sözcükler bulunmaktadır. Ancak bu sözcükler savaşan taraflardan anlatıcının “biz” olarak söz ettiği grup üyelerinden bazıları için kullanılmıştır.

4.3.2 Türk Devriminin Temelleri'nin Eleştirel Söylem Çözümlemesi Açısından Değerlendirilmesi

Daha önceki bölümde incelediğimiz metinlerde metnin üreticisi anlatılan olayların katılımcısı ve hatta başkişisi olduğu için savaşıyan iki gruptan birinden “biz” diğlerinden ise “onlar” diye söz etmektedir. Bu bölümde inceleyeceğimiz metinde ise olayların katılımcısı olmadığı için anlatıcının böyle bir ayrıma gitmesi beklenmemektedir. Örneklere bakıldığında anlatıcının olaylarda aktif katılımcı olmamasına rağmen kendini bir grubun içine yerleştirdiği açıkça görülmektedir:

Örnek 36

31 Ağustos'a kadar süren çok şiddetli çarpışmalar sonucunda, Yunan kuvvetleri Doğudan ve Güneyden 2 ve 1'inci ordularımızla, Kuzeyden ve Batıdan süvari kolordumuzla kuşatılarak Dumlupınar kuzeyindeki Aslıhanlar bölgesinde yok edildi

Sonunda geniş bir cephe ile Batıya ilerleyen ordularımızın öncü birlikleri 9 Eylül İzmir'e girdi.

Kuzeydeki birliklerimiz, önlerindeki Yunan birliklerini Mudanya ve Bandırma yöresine sürdüler.

Tutsak edilenler dışında kaçabilen düşman askerleri
Bandırmadan ve Kapıdağı Yarımadasından gemilere
binerek perişan bir durumda yurdumuzu terk ettiler.

Bu büyük başarılı temizleme işinden sonra
birliklerimizin bir bölümü İzmit'ten İstanbul yönüne,
bir bölümü ise, Çanakkale'ye yaklaştı

Burada bulunan İngiliz birlikleri ile karşı karşıya
gelindi.

Örnek 36'da da görüldüğü gibi anlatıcı içinde bulunduğu grup için
“ordularımız, birliklerimiz, yurdumuz” ifadelerini kullanırken bu grubun karşısındaki
grup için “Yunan kuvvetleri, Yunan birlikleri, düşman askerleri, İngiliz birlikleri”
ifadelerini kullanmaktadır. Ayrıca anlatıcının sözcük seçimleri ideolojisini
belirginleştirmektedir:

Örnek 37

Sakarya zaferinden sonra TBMM içinde ve dışında
herkes Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın
çevresinde birleşmişti.

Bu kişiler şimdi de Yunan Ordusunun ne zaman yurttan kovulacağını sık sık soruyorlar ve Başkomutanı kesin sonuçlu bir büyük saldırıya geçmek için sıkıştırıyorlardı.

Bu nedenle dikkatle ve hızla çalışmak ve düşmanda hiçbir kuşku uyandırmamak gerekiyordu.

İstanbul'da işgal devletlerinin ellerindeki depolardan büyük bir gizlilikle pek çok silah ve cephane deniz yoluyla Anadolu'ya kaçırıldı.

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa çeşitli zorluklara rağmen bütün işleri başarı ile yürütmüştür.

Batı Cephesini hazırlığı umut verici bir biçimde ilerlediğinden Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa yakın bir zamanda taarruz edileceğini ordu ileri gelenlerine açmış ve saldırı kararını 1922 yılı Haziran ayında vermiştir.

Başkomutan kendi adıyla anılan bu savaşın ertesi günü Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak), Batı Cephesi Komutanı İsmet ve Ordu Komutanları Yakup Şevki (Org. Subaşı) ve Nurettin (Sakallı) paşalarla, Yunan kuvvetlerinin yok edildiği Çal köyü dolaylarındaki durumu inceledikten sonra gerekli önlemleri aldı ve düşmanın aman verilmeden izlenmesini, denize

dökülmesini emretti : “ Ordular ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri.”

Akşama kadar Yunanlıların bir yıldır berkittikleri ilk ve en sağlam mevziler tümüyle ele geçirildi

Örnek 38

Ulusun ölüm-kalım günlerinde salt kişisel amaçlar güdenlerin Mustafa Kemal Paşa’yı ne biçim zorluklarla karşı karşıya bıraktıklarını bu olay açıkça göstermektedir.

Böyle bir zafer dünya savaş tarihinde pek ender görülen bir olaydır.

Bu da Türk Ordusunun üstün yeteneklerinin önemli kanıtlarından biridir

Örnek 37’de kullanılan “zafer, kov-, saldırıya geç-, sıkıştır-, düşman, işgal devletleri, başarı, umut verici, yok et-, denize dök-, ele geçir-” gibi ifadeler anlatıcının olaylara bakışını açıkça göstermektedir. Dahası, örnek 38’deki gibi metinde anlatıcının salt yorum tümceleri de yer almakta ve bu tümceler de anlatıcının düşüncelerini yansıtmaktadır.

V. BÖLÜM: SONUÇ

Bilgilendirici ve olgusal metin türleri üzerine yapılan bu çalışmada metinler söylem dilbilgisel ve kiplik özellikleri açısından incelenmiş, elde edilen veriler Eleştirel Söylem Çözümlemesine dayanılarak yorumlanmıştır.

Anlatı söyleminin yapısı açısından bakıldığında, her iki anlatıcının da önce anlatının arkaplanını kurduğu, ardından karmaşık olay dizisini anlattığı ve sonlandığı görülmektedir. Metinlerin, farklı alt türleri örneklemesine rağmen, söylem dilbilgisel özellikleri açısından benzerlikler sergiledikleri görülmektedir. Kişisel deneyim anlatısı olan Nutuk'ta, anlatıcı olayın başkişisi olduğu için, olaylar birinci tekil ve çoğul kişi ekleri kullanılarak ve anlatıcının öznel bakış açısını yansıtacak şekilde aktarılmaktadır.

Olgusal (gerçekçi) metin türünü örnekleyen “Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi”nde anlatıcı olayların kahramanlarından biri değildir. Ancak sahiplik kullanımı ve bakış açısını yansıtan sözcük seçimleri nedeniyle, metnin türünün temel koşulu olan nesnelliği koruyamamaktadır.

Metinler bilgisellik kipinin alt türleri ve bilgi kaynaklarının sunulmasına göre incelendiğinde metinlerde aktarılan bilgilerin doğruluk değerleri karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Nutuk, birinci el üretici bilgisidir ve tanıtısal kiplik kodlamaları içermektedir. Bu nedenle aktarılan bilgiler yüksek doğruluk değerine sahip durumdadır. Türk Devriminin Temelleri ve Gelişiminde ise anlatıcı bilgi kaynaklarına ilişkin kanıtlara ya yer vermemekte ya da bu kanıtları çıkarım yoluyla elde etmektedir. Dolayısıyla bu, bilgilerin doğruluk değerini düşürmektedir.

Elde edilen veriler Eleştirel Söylem Çözümlemesi açısından değerlendirildiğinde metinlerin benzer özellikleri dikkat çekmektedir. Buna göre her iki anlatıcı da metinde olaylara bakışaçılarını yani ideolojilerini yansıtan yapılar kullanmaktadır. “Biz” ve “onlar” karşıtlığı –anlatıcısı zaten olayın taraf gruplarına dahil olan- Nutuk için doğal bir özelliktir. Türk Devriminin Temelleri ve Gelişiminde anlatıcının –gerçekçi metin olması nedeniyle- kendisini gruplardan birine yerleştirmemesi gerekmektedir. Ancak gerek “biz” ve “onlar” karşıtlığına gerekse yorum/çıkarım tümcelerine yer vermesi anlatıcının ideolojisini belirginleştirmektedir. Dahası her iki anlatıcının metninde de karşı gruba ilişkin tutumlarını açıkça gösteren sözcük ve ifadelerin kullanımı da gözlemlenmektedir.

Özetle; metinlerin nesnelliğinin sorgulandığı bu çalışmada, metinlerin dilsel düzenlemeleri söylem dilbilgisel özellikleri ve kiplik görünümlerinden hareketle incelenmiş olup anlatıcıların karmaşık olayları aktarırken olaylara, kişilere ve durumlara ilişkin tutumlarını yansıttıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum –iletişimsel özellikleri gereği- bilgisel metin türünde bir olumsuzluğa yol açmazken, olgusal/gerçekçi metinler için kabuledilebilir bir nitelik değildir.

ÖZET

“Anlatı Metinlerinde Metin Dünyasını Belirginleştiren Dilsel Düzenlemeler” adlı bu çalışmanın ilk üç bölümünde yüzey metinlerde aranacak özelliklere ilişkin kuramsal taban oluşturulmaktadır.

Bu amaçla birinci bölümde metin türleri üzerine yapılan tipolojilere yer verilmekte, metin türlerine özgü söylem dilbilgisel özellikler tablolaştırılmaktadır. Bu bölümde ilk olarak Biber 1988’in metin tipolojisi tanıtılmakta ancak bu tipoloji İngilizce metinler temel alınarak oluşturulduğu ve bilgilendirici metin ile olgusal metin ayrımını belirginleştiremediği için çalışmada Saukkonen 1983’ün tipolojisi temel alınmaktadır. Metin türlerinin ardından anlatı söylemi ve çalışmada incelenen metin türlerinden biri olan kişisel deneyim anlatıları tanıtılmaktadır.

İkinci bölümde kiplik/kip ayrımı netleştirilmekte ve metin türleri açısından önemli bir inceleme konusu olan gerçeklik ve gerçeklik-dışı kipliklerini içeren yapılara değinilmektedir. Bu bölümde çalışma için temel nitelikli olan bilgisellik kipliği ve alt türleri üzerinde de durulmaktadır.

Üçüncü bölüm Eleştirel Söylem Çözümlemesini ve genel prensiplerini içermektedir. Bu bölümde söylem ile ideoloji ilişkisi açıklanmakta; söylemin ideoloji, ideolojinin de söylem üzerindeki etkileri yer almaktadır. Ayrıca söylemde ideolojiyi belirginleştiren yapılara değinilmektedir.

Dördüncü bölüm rastlantısal örnekleme yoluyla belirlenen metinlerin ilk üç bölümde aktarılan özellikler açısından değerlendirildiği bölümdür. Bu bölümde

metinler önce söylem dilbilgisel özelliklerine, daha sonra kiplik kodlamalarına göre sorgulanmaktadır. Elde edilen veriler Eleştirel Söylem Çözümlemesi açısından değerlendirilmektedir.

Çalışmanın sonuçların aktarılmasıyla ve metinlerin nesnelliğinin yorumlanmasıyla son bulmaktadır.

ABSTRACT

Theoretical basis concerning the attributes to be sought in surface texts is formed in the first three sections of this study titled "Linguistic Arrangements Marking the Universe of the Text in Narration Texts".

For this purpose, typologies formed on types of texts are given, and discourse grammatical attributes unique to the types of texts are given in tables in the first section. After the types of texts, discourse of narration and narrations of personal experience which is one of the types of texts examined in this study are introduced.

In the second section, the distinction of modality/mode is clarified, and structures comprising reality and non-reality modalities which are an important field of research with regard to types of texts are mentioned. In this section, modality of informativeness and its sub-types which are of major importance for this study are deliberated.

The third section comprises Critical Discourse Analysis and its general principles. In this section the relation between discourse and ideology is explained; effects of discourse on ideology and ideology on discourse are included. Furthermore, structures marking the ideology are explained.

The fourth section is the one in which texts determined by means of random sampling are examined with regard to the attributes explained in the first three sections. In this section, first, texts are examined according to their grammatical attributes, then according to their modalities. Acquired data are assessed from the viewpoint of Critical Discourse Analysis.

The study is finalized with the quotation of the results and the interpretation of the objectivity of the texts.

KAYNAKÇA

Aksu Koç, Ayhan “Anlatı Yapısının Kavramsal ve Dilsel Gelişimi” (26-27 Mayıs 1994) VIII. Dilbilim Kurultayı İstanbul Üniversitesi: İ.Ü.İletişim Fakültesi Yayınları

Analysis Of Personal Narratives (Catherine Kohler Reissman)

<http://xenia.media.mit.edu/~brooks/storybiz/riessman.pdf>

Biber,Douglas (1989) “A typology of English Texts” Amsterdam: Mouton de Gruyter

Corcu, Demet “A Linguistic Analysis of Necessity as a Part of the Model System in Turkish” (2003) Mersin: yayımlanmamış yüksek lisans tezi

“Critical discourse analysis and change in management discourse and ideology: a transdisciplinary approach to strategic critique” (Fairclough,N) <http://webs.uvigo.es/ssl/DICOEN/Docs/Abstract%20Fairclough.pdf>

Epistemic modality and truth conditions

<http://www.ciz.upenn.edu/~anna4/papers/epmadtruth.pdf>

Frawley,William (1992),**Linguistics Semantics**, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publ.

Givon, T. (2001), **Syntax Volume 1**, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Konuşma ,ifade birlikleri ve iktidar sylemleri (Tiun A.Van Dijk'te Konuşmanın Eleştirel İncelenişi)

<http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut/hkase-iktidarsylemi.htm>

Kratzer, A. "Modality" in A. Von Stechow&D. Wunderlich(eds.) Semantics: An İnternational Handbook of Contemporary Research, Berlin: de Gryuter

Labov,William (1972) "Language in the Inner City" Philadelphia: Univ.of Pennsylvania Press.

Labov,William (1997) "Some Further Steps in Narrative Analysis" : The Journal of Narrative and Life History

Modality and Language

<http://mit.edu/fintel/www/modality.pdf>

Modals in English Language Teaching (Michael Thompson)

<http://www3.telus.net/linguisticsissues/modalsinteaching.html>

Moens,marc & M. Caenepeel (1994) "Temporal structure and discourse structure"
Berlin: Mouton de Gruyter

Narrative Knowers,Expository Knowledge:Discourse As Dialectic (Anne DiPardo)

<http://www.writingproject.org/downloads/csw/0p06.pdf>

Oktar, Lütfiye ve Ayşen Cem Değer “Gazete Söyleminde Kiplik ve İşlevleri”
1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler içinde (2002) Derleyen:
Semiramis Yağcıoğlu İzmir: Dokuz Eylül Yayınları

On Representing Semantic Maps (Ferdinand de Haan)

<http://emeld.org/workshop/2004/dehan.paper.html>

Öyküde bütüncül düzeni oluşturan olgulara ve ideolojiye dilbilimsel yaklaşım (Aysu
Erden) <http://vision1.eee.metu.edu.tr/~metafor/yazi/butuncul.htm>

Palmer,F.R (1986),**Mood and Modality**,Cambridge: Cambridge University Press.

Palmer, F.R (2001), **Mood and Modality** (second edition) Cambridge: Cambridge
University Press.

Personal Narratives Reconsidered (Robinson A.John)

<http://links.jstor.org>

Saukkonen, Pauli “What are the Main Semantic –Pragmatic Features of stylistic
Text Types?” Prceedihgs of the XIII th International Congressof linguists (Tokyo
1982) 1983 Tokyo: The Hague

Smith,Carlota “the Syntax of Time” (2000) edited:J.gueron &J. Lacarme, Paris:
MIT pres

Towards a Typology of Irrealis Marking in Modality (Claire Bower)
<http://www.cltr.uq.edu.au/als98/bower 371.html>

Uzun, L. “Orhon Yazıtları’nın Söylemsel Özelliklerine İlişkin Birkaç Gözlem”
Mustafa Canpolat Armağanı’nda (2003):Ankara

Van Dijk vd. **Söylem ve İdeoloji** (2003) Haz:Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, SU
yayınları

Wodak,Ruth vd. (2000) “Methods of Text and Discourse Analysis” New Delhi:
SAGE Publications London.Thousand oaks.

Yağcıoğlu, Semiramis “Eleştirel Söylem Çözümlemesi:Disiplinler Arası Bir
Yaklaşım “1990 Sonrası Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler” (2002)
İzmir: Dokuz Eylül Yayınları

Yemenici, Alev “Labov’un Anlatı Çözümleme Yöntemi ve Bir Uygulama” Dilbilim
Araştırmaları (1995) ANKARA: Bizim Büro Basımevi

VERİ TABANI

Atatürk, Kemal **NUTUK** (1919-1927) yayına haz: Zeynep Korkmaz (2004) Ankara

Mumcu, Ahmet (1996) **Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi** Ankara: İnkılap
yay.

EK 1

NUTUK

TAARUZ PLANIMIZIN ANA ÇİZGİLERİ

“Efendiler, düşman ordusunu cephe ve teşkilat durumu ile ona karşı Batı Cephesi’ndeki kuvvetlerimizin esas olarak iki ordu halinde kurulup düzenlenmiş olduğunu söylemişim. Öteden beri tasarlamış olduğumuz taarruz planımızın ana çizgilerini de arz edeyim:

Düşündüğümüz, ordularımızın ana kuvvetlerini düşman cephesinin bir kanadında ve mümkün olduğu kadar dış kanadında toplayarak bir imha meydan muharebesi vermektir. Bunun için elverişli bulduğumuz durum ana kuvvetlerimizi düşmanın Afyonkarahisar yakınlarında bulunan sağ kanat grubu, güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar hizasına kadar olan alanlarda toplamaktır. Düşmanın en hassas ve önemli noktası orasıydı. Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu kanadından vurmakla mümkündür.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, bu bakımdan gerektiği gibi bizzat incelemeler yapmışlardı. Hareket ve taarruz planımız çok önceden tespit edilmişti.

Konya’ya gelmiş olan General Townshend’in isteği üzerine kendisiyle görüşmek için Ankara’dan hareket ederek 23 Temmuz 1922 akşamı Batı Cephesi Karargahı’ nın bulunduğu Akşehir’e gittim. Savaş planı üzerinde görüşürken Genelkurmay Başkanı’nın da katılmasını uygun bulduk. Ben 24 Temmuzda Konya’ya gittim 27’sinde tekrar Akşehir’e gelmiştim. 27/28 Temmuz gecesi birlikte yaptığımız görüşme sonunda tespit edilmiş olan plan gereğince taarruz etmek üzere 15 Ağustos’a kadar bütün hazırlıkların tamamlanmasına çalışmayı kararlaştırdık.

28 Temmuz 1922 günü öğleden sonra yaptırılan bir futbol maçını seyretmek bahanesiyle ordu komutanları ve bazı kolordu komutanları Akşehir’e çağrıldı. 28/29 Temmuz gecesi genel olarak komutanların taarruzla ilgili görüşlerini aldım. 30 Temmuz 1922 günü Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı ile yeniden görüşerek taarruzun şeklini ve ayrıntılarını tespit ettik. Ankara’dan çağırdığımız Milli Savunma Bakanı Kazım Paşa da 1 Ağustos 1922 öğleden sonra Akşehir’e geldi. Ordu hazırlığının tamamlanmasında Milli Savunma Bakanlığı’na düşen işler tespit edildi.”

TAARRUZA HAZIRLIK EMRİ

“Ordunun hazırlıklarının tamamlanmasını ve taarruzun bir an önce yapılmasını emrettikten sonra tekrar Ankara’ya döndüm. Batı Cephesi Komutanı 6 Ağustos 1922’de ordularına gizli olarak taarruza hazırlık emri verdi. Genelkurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı Paşalar da Ankara’ya döndüler.

Efendiler, taarruz için yeniden cepheye gitmeden önce Ankara’da yapılması gereken bazı işler vardı. Daha taarruz emri verdiğimi Bakanlar Kurulu’na da açıkça bildirmemiştim. Artık onlara resmi olarak haber verme zamanı gelmişti. Yaptığımız bir toplantıda iç dış durumlarla ordunun durumunu görüşüp tartıştıktan sonra taarruz konusunda Bakanlar Kurulu ile görüş birliğine vardık.

Önemli bir konu daha vardı. Muhalifler ordunun çürüdüğünden, kıpırdayacak durumda olmadığından, böyle karanlık ve belirsizlik içinde beklemenin sonucunun felaketten ibaret olacağı yolundaki propagandalarına alabildiğine hız vermişlerdi. Gerçi Meclis’te bu düşünce akımının bıraktığı yankılar zaten düşmanlardan fazlasıyla gizlemek istediğim taarruz bakımından yararlıydı. Fakat bu olumsuz propaganda en yakın ve en inanmış kimseler üzerinde bile kötü etkisini göstermeye başlamış, onlarda da kararsızlıklar uyandırmıştı. Onları da yakında yapacağım **taarruz konusunda ve altı yedi gün içinde** düşmanın ana kuvvetlerini yeneceğime olan güvenim hususunda aydınlatmayı ve yatıştırmayı gerekli buldum. Bunu da yaptıktan sonra Ankara’dan ayrıldım. Genelkurmay Başkanı benden önce 13 Ağustos 1922 de cepheye gitmişti.

Ben birkaç gün sonra hareket ettim. Hareketimi belirli birkaç kişi dışında bütün Ankara’dan gizledim benim Anakara’dan ayrılacağımı bilenler, burada imişim gibi davranacaklardı. Hatta gazetelerle benim Çankaya’da çay ziyafeti verdiğimi de ilan edeceklerdi. Bunu şüphesiz o vakitler işitmişsinizdir. Trenle hareket etmedim. Bir gece otomobille Tuz Çölü üzerinden Konya’ya gittim. Konya’ya hareketimi, telgrafla orada kimseye bildirmediğim gibi Konya’ya varır varmaz telgrafhaneyi kontrol altına aldırarak Konya’da bulunduğumun da hiçbir yere bildirilmemesini sağladım.

20 Ağustos 1922 günü öğleden sonra saat 16:00’ da Batı Cephesi Karargahı’nda yani Akşehir’de bulunuyordum. Kısa bir görüşmeden sonra 26 Ağustos 1922 sabahı düşmana taarruz için Cephe Komutanı’na emir verdim.”

26 AĞUSTOS 1922 TAARRUZ EMRİ

“20/21 Ağustos 1922 gecesi 1’inci ve 2’inci Ordu Komutanlarını da Cephe Karargahına çağırdım. Genelkurmay Başkanı ile Cephe Komutanını da yanımda

bulundurarak taarruzun nasıl yapılacağını harita üzerinde kısa bir savaş oyunu şeklinde açıkladıktan sonra Cephe Komutanına o gün vermiş olduğum emri tekrarladım. Komutanlar harekete geçtiler. Taarruzumuz strateji ve aynı zamanda bir taktik baskın halinde yürütülecekti. Bunun gerçekleştirilebilmesi için de kuvvetlerin yığınak ve hazırlıklarının gizli kalmasına önem vermek gerekiyordu. Bu sebeple bütün yürüyüşler gece yapılacak, birlikler gündüzleri köylerde ve ağaçlıklar altında dinleneceklerdi. Taarruz bölgesinde, yolların düzeltilmesi vb. çalışmalarla düşmanın dikkatini çekmemek için diğer bazı bölgelerde de benzeri yanıltıcı hareketlerde bulunulacaktı.

24 Ağustos 1922’de karargahımızı Akşehir’den taarruz cephesi gerisindeki Şuhut kasabasına getirttik, 25 Ağustos 1922 sabahı da Şuhut’tan savaşı idare ettiğimiz Kocatepe’nin güneybatısındaki çadırılı ordugaha naklettik. 26 Ağustos sabahı Kocatepe’de hazır bulunuyorduk. Sabah saat 05:30’da topçu ateşimizle taarruz başladı.”

BAŞKOMUTAN SAVAŞI

“Efendiler, 26/27 Ağustos günlerinde, yani iki gün içinde, düşmanın Karahisar’ın güneyinde 50 ve doğusunda 20, 30 kilometre uzunluğundaki müstahkem cephelerini düşürdük. Yenilen düşman ordusunun bütün kuvvetlerini, 30 Ağustosa kadar Aslıhanlar yöresinde kuşattık 30 Ağustosta yaptığımız savaş sonunda (buna **Başkomutan Muharebesi** adı verilmiştir.) düşmanın ana kuvvetlerini yok ettik ve esir aldık. Düşman ordusunun Başkomutanlığını yapan General Trikopis de esirler arasına girdi. Demek ki tasarladığımız kesin sonuç beş günde alınmış oldu. 31 ağustos 1922 günü ordularımız ana kuvvetleri ile İzmir’e doğru yol alırken diğer birlikleriyle de düşmanın Eskişehir ve kuzeyinde bulunan kuvvetlerini yenmek üzere ilerliyorlardı.”

TÜRK DEVRİMİNİN TEMELLERİ VE GELİŞİMİ

BÜYÜK TAARRUZ, DUMLUPINAR MEYDAN SAVAŞI VE KESİN ZAFER

“Sakarya zaferinden sonra TBMM içinde ve dışında herkes Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın çevresinde birleşmişti. Bununla birlikte O’na karşı olanlar gene de etkinliklerini azaltmamışlardı. Bu kişiler şimdi de Yunan Ordusunun ne zaman yurttan kovulacağını sık sık soruyorlar ve Başkomutanı kesin sonuçlu bir büyük saldırıya geçmek için sıkıştırıyorlardı. Mustafa Kemal Paşa ve yakın arkadaşları Ordu’nun Sakarya Savaşı ile yitirdiği pek çok malzemenin tamamlamadan ve onu saldırı gücü durumuna getirmeden girişilecek bir hücumun başarısız kalabileceği olasılığını düşünüyorlardı. Bu nedenle dikkatle ve hızla çalışmak ve düşmanda hiçbir kuşku uyandırmamak gerekiyordu. Böylece Mustafa Kemal Paşa TBMM’nde ne zaman ve nasıl taarruz edileceğini kesinlikle belirtmiyordu.

Doğu ve Güney Cephelerindeki birliklerin bir bölümü, gerekli araç ve donatımları ile, sessizce ve büyük bir düzen içinde Batıya kaydırıldı. Mevsim kıştı. Yurtta yol yoktu. Buna rağmen gerekli kaydırmalar disiplin içinde yapıldı. İstanbul’da işgal devletlerinin ellerindeki depolardan büyük bir gizlilikle pek çok silah ve cephane deniz yoluyla Anadolu’ya kaçırıldı. Ordunun eğitimi ve noksanları tamamlanma yoluna sokuldu.

Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa çeşitli zorluklara rağmen bütün işleri başarı ile yürütmüştür. O’nun karşısında olanlar Başkomutanlık yetkilerinin süre bakımından uzatılmasında türlü zorluk çıkarıyorlardı. 5 Mayıs 1922 günü Gazi’nin hastalık nedeniyle Meclis’te bulunmamasından yaralananlar Başkomutanlık Kanununun süresini uzatmadılar. Böylece Ordu başsız kaldı. Ama Mustafa Kemal Paşa komutayı bırakmadı. 6 Mayıs günü Meclis’te yaptığı konuşmada Ordunun başsız kalmasının ne demek olduğunu anlatarak “düşmanın karşısında bulunan ordumuz başsız bırakılamazdı. Binaenaleyh bırakmadım, bırakmam ve bırakmayacağım” dedi ve böylece süreyi tekrar uzattı. 20 Temmuz günü de TBMM süresiz olarak Başkomutanlık yetkilerini uzattı. Ulusun ölüm-kalım günlerinde salt kişisel amaçlar güdenlerin Mustafa Kemal Paşa’yı ne biçim zorluklarla karşı karşıya bıraktıklarını bu olay açıkça göstermektedir.

Batı Cephesini hazırlığı umut verici bir biçimde ilerlediğinden Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa yakın bir zamanda taarruz edileceğini ordu ileri gelenlerine açmış ve saldırı kararını 1922 yılı Haziran ayında vermiştir. Başkomutan Temmuz sonunda Akşehir’deki Batı Cephesi Karargahına giderek komutanlarla tekrar görüşmüş, Ağustos ayı içinde taarruz edileceğini bildirerek 6 Ağustos günü Ankara’ya dönmüştü.

Taarruz hazırlıkları tamamlandıktan sonra en son güne kadar Yunan Ordusuna, bağlaşıklarına, tüm dünya kamuoyuna bu konuda hiçbir kuşku verilmemesi, yapılacak eylemin tam bir baskın biçiminde olmasını sağlamıştır. Bu da Türk Ordusunun üstün yeteneklerinin önemli kanıtlarından biridir.

26 Ağustos 1922 sabahı hazırlanan saldırı planı uygulamaya konuldu. Akşama kadar Yunanlıların bir yıldır berkittikleri ilk ve en sağlam mevziler tümüyle ele geçirildi. 31 Ağustosa kadar süren çok şiddetli çarpışmalar sonucunda, Yunan kuvvetleri Doğudan ve Güneyden 2 ve 1'inci ordularımızla, Kuzeyden ve Batıdan süvari kolordumuzla kuşatılarak Dumlupınar kuzeyindeki Aslıhanlar bölgesinde yok edildi. Bu çarpışmaların tümüne Dumlupınar Meydan Savaşı denilir. 30 Ağustos günü, Yunan ordusunun asıl kuvvetlerinin tüm olarak yok edildiği ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan doğruya yönettiği büyük savaşa ise "Başkomutan Savaşı" (Başkumandan Muharebesi) adı verilmiştir. Başkomutan kendi adıyla anılan bu savaşın ertesi günü Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak), Batı Cephesi Komutanı İsmet ve Ordu Komutanları Yakup Şevki (Org. Subaşı) ve Nurettin (Sakallı) paşalarla, Yunan kuvvetlerinin yok edildiği Çal köyü dolaylarındaki durumu inceledikten sonra gerekli önlemleri aldı ve düşmanın aman verilmeden izlenmesini, denize dökülmesini emretti : " Ordular ilk hedefiniz Akdenizdir, ileri."

İzlemenin büyük hızı Batı bölgelerinde bulunan ve savaşa henüz katılmayan bazı düşman kuvvetlerine toplanma imkanı vermemiş, taarruz haberini aldıktan sonra, durumu inceleyen İngiliz Hükümetinde şaşkınlık uyandırmıştır. Sonunda geniş bir cephe ile Batıya ilerleyen ordularımızın öncü birlikleri 9 Eylül İzmir'e girdi. Bir gün sonra da Başkomutan İzmir'e geldi. Kuzeydeki birliklerimiz, önlerindeki Yunan birliklerini Mudanya ve Bandırma yöresine sürdüler. 11 Eylülde Bursa kurtuldu. Tutsak edilenler dışında kaçabilen düşman askerleri Bandırmadan ve Kapıdağı Yarımadasından gemilere binerek perişan bir durumda yurdumuzu terk ettiler.

18 Eylül 1922'de Batı Anadolu'da hiçbir Yunan askeri kalmamıştı. Bu büyük başarılı temizleme işinden sonra birliklerimizin bir bölümü İzmit'ten İstanbul yönüne, bir bölümü ise, Çanakkale'ye yaklaştı. Burada bulunan İngiliz birlikleri ile karşı karşıya gelindi.

Türk Ordusunun 26 Ağustos'ta başlayan büyük taarruzu, böylece 15-20 gün gibi kısa bir sürede 200 000 kişilik Yunan Ordusunun yok edilmesi Batı Anadolu'nun tüm olarak temizlenmesi ile sonuçlanmıştı. Böyle bir zafer dünya savaş tarihinde pek ender görülen bir olaydır."